

Öz

Doğaları gereği kentler pek çok katmandan oluşurlar. Bunların bir kısmı yapılar, yollar, teknik altyapı v.b. somut öğelerle ilgilidir.

Bazıları ise, anlamla ilişkilidir. Birçok durumda kentin geçmişiyile ilgili bilgiler taşıyan yapılar ya da çeşitli fiziksel öğeleri gibi önceki yapısal unsurları mevcut zeminin altında katmanlı bir şekilde karşımıza çıkabilirler. Bu durum boyutlarından bağımsız olarak Türkiye’de hemen her yerleşmede karşılaşılabilen oldukça yaygın bir durumdur.

Antik dönemde önemli bir liman kenti olan Perinthos’un günümüzdeki devamı olan Marmara Ereğlisi, Marmara Denizi’nin kuzey sahilinde, İstanbul’un batısında yer alan oldukça küçük bir limandır. Bugün antik kente ait kimi fiziksel öğeler hala görülebildiği gibi, ana cadde gibi kimi diğer kentsel unsurlar da yüzeyde izlenebilmektedir.

Bu çalışma, günümüz Marmara Ereğlisi’nde antik Perinthos-Herakleia kentinden bugüne ulaşan muhtemel kentsel izleri ortaya çıkarmaya ve çağlar boyunca varlığını sürdürebilmiş antik kentsel öğelerin günümüz kent biçimine nasıl yansıtıp, onu nasıl şekillendirdiğini anlamaya ve tartışmaya yönelik bir sorgulamadır. Çalışmada tarihi metinler, arkeolojik veriler ve yerinde yapılan gözlem ve tespitlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Perinthos, Heracleia, Marmara Ereğlisi, antik dönem, kent planlaması.

Antik Bir Kentin Günümüzdeki İzleri: Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi)

 Mehmet Rifat Akbulut

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, Türkiye

 Aslı Şengüllü

Serbest Plancı, Marmara Ereğlisi, Tekirdağ, Türkiye

Başvuru tarihi/Received: 17.02.2021, Kabul tarihi/Final Acceptance: 07.03.2022

Extended Abstract

The cumulative structures of cities that are formed over time by different dynamics, different cultural influences, and various processes make it necessary to consider cities as multi-layered structures. Cities, by their very nature, are a compilation of several layers. Some of these layers that make up the physical environment of the city are visible concrete elements. Buildings, roads, technical infrastructure etc. relates to concrete items. Some others are related with a univers of meaning. Like properties and cadastre. Apart from the spatial structure of cities that have changed in different periods and cultures through historical process, some physical traces continue to exist unchanged or with little change and carry some spatial information of a past time. These traces may also not be easily noticeable in most cases. In many cases previous physical structure of cities such as buildings, urban elements can be found in layered forms to refer to the past of the city under current surface. The directions of some roads and streets, the shapes of some building blocks, or the traces of structures or uses of a past time that can be seen in the shapes of some parcels. This is a highly common case for many agglomerations in Turkey regardless of their sizes.

Antique city of Perinthos-Herakleia, today Marmara Ereğlisi is situated on the northern coast of Marmara Sea to the west of İstanbul and actually has a small size harbour. The city was nevertheless an important harbour in antiquity. Today some physical remnants of the antique city are still visible and some other traces of urban elements are perceptible in major urban elements such as direction and location of main streets or places and crossroads.

This study is an inquiry aimed at revealing possible urban traces from the ancient city of Perinthos-Herakleia in today's Marmara Ereğli, and understanding and discussing how ancient urban elements which have survived throughout the ages reflected and shaped today's urban form. Through this work which is based upon results and assumptions of a research on the probable traces of antique city in today's city form will contribute to unveil how antique city shaped actual city form and how historic urban elements and city form survived through ages. This is a general spatial investigation to investigate the traces of the past in the physical form of an urban settlement area. Data from different sources were used in the study. In general, the study is based on field data as well as literature research. The work is based upon informations and datas gathered from historic texts such as travellers' narratives and maps, satellite images archaeological excavations and survey reports and observations made on the site as they constitute main sources of the study.

Historical texts such as period testimonies provide important information about the physical form of the settlement in the past. In addition to this, excavation reports in the region and more secondary written sources were also used. The field study data obtained from on-site observations and determinations were used especially in the confirmation of historical texts. Map and satellite images and analyzes made on maps constitute another important data source of the study. However, due to the absence of an important settlement in the long and recent periods of Marmara Ereğlisi's history, maps, engravings, old photographic visual data related to the settlement were either never encountered or such data is very limited.

The study is based on two basic initial propositions. The first of the propositions is that there is a spatial and cultural continuity of human activities. Depending on the first proposition, the second proposition is; The content and meaning do not change despite the change in form. Undoubtedly, both propositions are also generalizations.

Considering particularly that settlements of urban character, forms of the street texture and building blocks do not show great changes in general and they can continue to preserve their physical forms for centuries unless there is an intervention such as a disaster or urban plans. Some street traces and building blocks of today are considered to be the past of the city. It is a logical assumption to think that traces of the settlement structure of the past can and do continue to exist.

Finally, in addition to concrete archaeological physical traces survived from Ancient Greek, Roman and Byzantine periods, traces of the Roman grid plan and the organic street texture of the Hellenistic period are partially preserved in different parts of the existing street texture of the city of Marmara Ereğlisi today. However, this is an assumption based on similar examples observed in Ancient Roman geography.

Keywords: Perinthos, Herakleia, antiquity, urban planning.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş: Kentlerin Katmanlarında Geçmişin İzleri

Biliyoruz ki, insan yerleşmeleri insanoğlunun uzun geçmişi içinde kalıcı olarak yerleşik hayata geçip, yerleşmeler inşa etmeye başladığı kabaca son on bin yıl veya biraz daha uzun bir zaman önce ortaya çıkmış oldukça genç kültür ürünleridir. Ve yine biliyoruz ki, insan yerleşmeleri zaman içinde birikimli süreçlerle biçim alır, biçim değiştirir ve iskan edildiği sürece hiçbir zaman nihai, son şekline ulaşmaz, az ya da çok yavaş veya hızlı ama sürekli bir değişim halindedir. Bu sürekli biçimsel değişim sürecinde yerleşmenin fiziksel çevresi yeniden ve yeniden biçimlenirken, bazı fiziksel öğeleri bu değişimlerden ya az etkilenir ya da hiç etkilenmeden varlıklarını sürdürür. Bu tüm insan yerleşimleri için genelleştirilebilecek evrensel bir olgudur.

Bu çalışma iki temel başlangıç önermesine dayanmaktadır. Önermelerin ilki: beşeri faaliyetlerin mekânsal ve kültürel sürekliliği olduğudur. İlk önermeye bağlı olarak ikinci önerme ise; biçimin değişmesine karşın içerik ve anlamın değişmediğidir. Şüphesiz her iki önerme aynı zamanda bir genellemedir. Kentlerin zaman içinde farklı dinamikler, değişik kültürel etkiler, çeşitli süreçlerle oluşan birikimli yapıları kentleri çok katmanlı yapılar olarak ele almayı gerekli kılar. Kentin fiziksel çevresini oluşturan bu katmanlardan bir kısmı görünür somut öğelerdir. Yapılar, açık alanlar, yollar ve sokaklar gibi. Bazı katmanlar yine somut öğelerden oluşmasına rağmen altyapı gibi yer altında olduklarında her zaman görünür olmayabilirler. Katmanların bir kısmı soyut ve anlamlı ilişkilidir ve her zaman görünür ya da farkedilebilir değildir. Mülkiyet gibi. Kimi katmanlar ise, sadece soyut ve anlamsaldır. Kentlerin tarihsel süreçte farklı dönem ve kültürlerde değişen mekansal yapısında yapılar dışında kimi fiziksel izler de değişmeden ya da pek az değişikliklerle varolmaya ve geçmiş bir zamanın bazı mekânsal bilgilerini taşımaya devam ederler. Bu izler de çoğu durumda kolaylıkla farkedilebilir olmayabilir. Kimi yol ve sokakların doğrultuları, bazı yapı adalarının biçimleri veya kimi parselle-

rin biçimlerinde görülebilen geçmiş bir zamanın yapı ya da kullanımlarına ait izler gibi. Bu çalışmanın amacı da Marmara Ereğlisi'nde öncülü olan antik Perinthos/Herakleia¹ kentinden günümüze ulaşmış kentin mekânsal yapısına ilişkin mevcut ve olası fiziksel izler üzerine yapılmış bir araştırmanın sonuçlarını ve varsayımlarını tartışmaktır.

Yöntem ve Veriler

Çalışma genel olarak bir kentsel yerleşme alanının fiziksel biçiminde geçmişin izlerini araştırmaya yönelik bir mekânsal incelemedir. Çalışmada farklı kaynaklardan veriler kullanılmıştır. Genel olarak çalışma, literatür araştırması yanı sıra saha verilerine dayanmaktadır. Kazı raporları ve seyyahların anlatıları gibi tarihsel metinler çalışmanın başlıca kaynaklarından bir kısmını oluşturmaktadır. Çalışma içinde de görüleceği gibi dönem tanıklıkları gibi kimi tarihsel metinler yerleşmenin geçmişteki fiziksel biçimiyle ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Bunun yanı sıra, yöredeki kazı raporları ve daha ikincil yazılı kaynaklardan da yararlanılmıştır. Yerinde yapılan gözlem ve tespitlerden elde edilen saha çalışması verilerinden ise, özellikle tarihsel metinlerin teyidinde yararlanılmıştır. Harita ve uydu görüntüleri ile haritalar üzerinde yapılan analizler de çalışmanın bir diğer önemli veri kaynağını oluşturmuştur. Bununla birlikte Marmara Ereğlisi'nin tarihinin uzun ve yakın dönemlerinde önemli bir yerleşme olmamasının da nedeniyle yerleşmeye ilişkin harita, gravür, eski fotoğraf türü görsel verilere ya hiç rastlanmamıştır ya da bu tür veriler çok sınırlıdır.

Marmara Ereğlisi'nin Coğrafi Konumu ve Doğal Özellikleri

Günümüzde Marmara Ereğlisi, Marmara Denizi'nin kuzey sahillerinde, Tekirdağ İli'ne bağlı bir liman ve sayfiye kentidir (Resim 1). Marmara Denizi'nin kuzey sahillerinde doğal liman özelliğine sahip yerler az olduğundan kent, doğal bir liman olarak son derece uygun bir konuma sahiptir. Kentin bu özelliği uzun tarihi boyunca yeni yerleşimcilerin de ilgisini çekmiştir.

¹ Yerleşmenin adı çeşitli antik ya da güncel kaynaklarda "Perinthos" veya "Perinthus" olarak iki şekilde yer almakla birlikte bu çalışmada Perinthos adı kullanılmıştır.

Resim: 1
Marmara Ereğlisi'nin konumu ve mevcut durumu (Google).

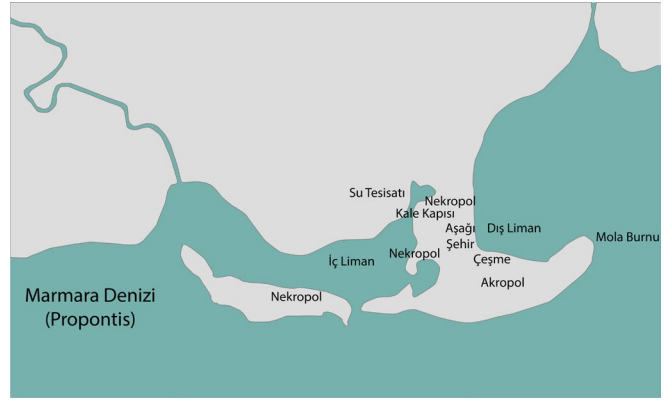
Antik Perinthos kentinin yer aldığı Molaburnu yarımadası doğu-batı yönlerinde yaklaşık 1500 m. uzunluktadır ve güney yönünden denize bakan dik yarılarla sınırlanmıştır. Anakaranın birkaç yüz metre açığındaki bir ada olan bu kara parçası zamanla Kamara ve Bağlar akarsularının taşıdığı alüvyonlarla oluşmuş, doğu ve batı yönlerinde Marmara Denizi'nin hakim kuzey ve güney rüzgarlarına kapalı iki doğal limanıyla adeta denize doğru uzanmış çekiç biçiminde bir yarımada haline gelmiştir (Sayar 2008, 110) (Resim 2, 3, 4).

Antik Perinthos'un bir diğer dikkat çekici doğal özelliği ise, Marmara Denizi'ne doğru uzanan yarımada'nın üzerinde yer alan tepedir. Yarımada'nın hemen tümünü kaplayan bu tepe kabaca 1,5 km. uzunluğunda ve en geniş yerinde 500 metreden fazla genişliğe sahiptir. Tepenin en yüksek noktası denizden 60 m. kadar yüksekliktedir. Ana tepenin yanı sıra batı yönünde daha küçük dört tepe daha vardır. Bu

tepelere dizisi adeta doğal bir dalgakıran gibidir (Çevik 1965, 2). Burun ve üzerinde yer alan tepe anakaraya akarsuların taşıdığı alçak bir alüvyon düzlüğüyle bağlanmıştır. Bugün Geren adındaki oldukça geniş alçak düzlük antik dönemde şehrin Marmara Denizi üzerindeki ikinci limanıydı.

Antik dönemde Perinthos, Byzantion (İstanbul), ve Kyzikos (Erdek) ile birlikte Marmara Denizi'ndeki en önemli üç limandan biriydi. Byzantion halici tipi bir limana sahipken, Perinthos ve Kyzikos limanları tombolo biçimindeydi. Mamafih, Byzantion'un aksine, Perinthos zamanla antik dönemdeki önemini yitirirken, Kyzikos, günümüzde sadece arkeoloji açısından önem taşımaktadır (Erel, vd. 2008, 80).

Şehir, kendine özgü topoğrafyası ve ayrıcalıklı konumunun bir sonucu olarak uzunca bir süre hem askeri, hem ticari kullanımlara uygun iki limana sahip olmuştur. Perinthos Hellenistik dönemden Bizans dönemine kadar kendi adına sikke darp

Resim: 2

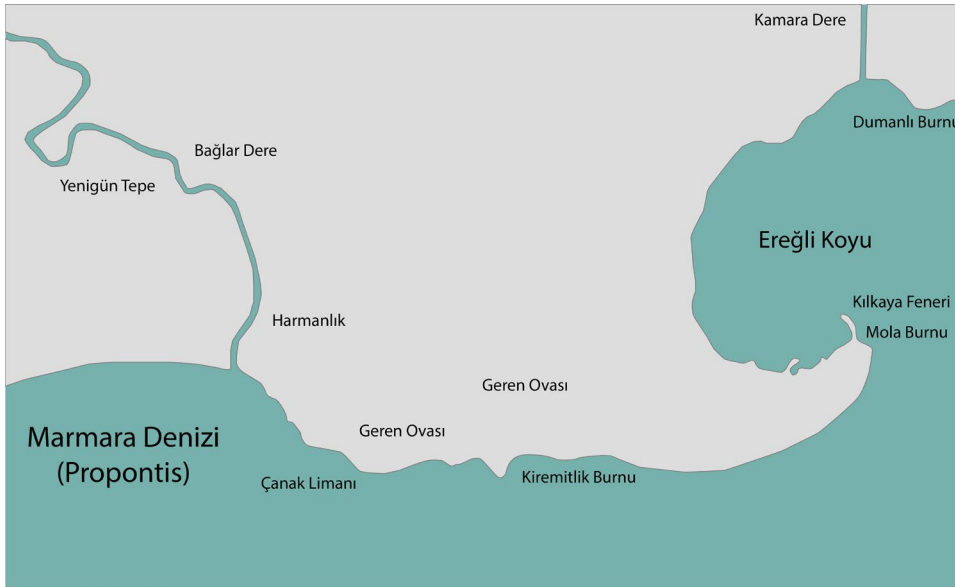
Erken Holosen Çağ'da Marmara Ereğlisi kıyı hattı (Erel, Zabcı ve Çağatay, 2008, 80).

Resim: 3

Antik Çağ'da Marmara Ereğlisi kıyı hattı (Erel, Zabcı ve Çağatay, 2008, 80).

Resim: 4

Günümüzde Marmara Ereğlisi kıyı çizgisi (Erel, Zabcı ve Çağatay, 2008, 80).

eden önemli bir merkez olmuştur. Zaman içinde kıyının açığındaki bir adanın batı ve doğu yönlerinde çift limanlı çekiç tipi bir yarımada dönüşmesi ve sonunda batı limanının akarsuların taşıdığı alüvyonlarla tamamen dolmasıyla nihayetinde şehir antik dönem ve Ortaçağ'daki önemini yitirmiştir.

Antik şehrin başlıca girişlerinden biri kuzeybatı yönünde günümüzde Geren düzlüğüne bakan ve Kalekapı adını taşıyan yerdedi. Bu yer bugün de eski kent dokusuna başlıca giriş noktasıdır. Kentin bu girişi, hareketli limanı şehrin ana caddesine bağlıyordu. Antik Yunan şehirlerinde rastlandığı gibi ana cadde sanat eserleriyle donatılmış ve titizlikle tasarlanmış olmalıydı.

Kent Tarihi

Tarihi kaynaklar Perinthos'un ilk kurucuları

olarak Ege Denizi'ndeki Sisam Adası'ndan gelen kolonicilerden söz etmektedir. Marmafih, çevredeki tümülüsler ve mezarlar gibi arkeolojik bulgular ise, bölgede Demir Çağı'ndan yaklaşık M.Ö. VIII. Yüzyıla kadar hakim olan Traklar'ın bölgenin erken yerleşimcilerinden olduğuna işaret etmektedir. Buna göre, Traklar'ın şehrin de ilk sakinleri olması kuvvetle muhtemeldir (Çevik 1965, 6-7). Bölgedeki Trak varlığının bir diğer kanıtı da adını Trak kavmi Mygdonlar'dan alan Perinthos öncesi Trak yerleşmesi Mygdonia şehridir (Çevik 1965, 7-8).

M.Ö. 750-550 arası Yunan kolonizasyonu dönemidir. Şehir, gerek Trakya'nın tahıl gibi tarımsal kaynaklarına erişim gerekse Ege Denizi ve Karadeniz arasında sefer yapan gemiler için de uygun bir ticaret ve ikmal noktası olduğundan kolonicilerin

dikkatini çekmiş olmalıdır. Sisam Adası'ndan gelen koloniciler M.Ö. 602-599 arasında bölgeye yerleşirler. Bununla birlikte yöredeki bilinen eski yerleşim izleri M.Ö. 4300'e kadar uzandığından (Işın 1997, 99) Sisamlılar'ın buradaki ilk yerleşimciler olmadığı açıktır.

Antik dönemde Perinthos Ege, Akdeniz ve Karadeniz'deki liman şehirleriyle de istikrarlı ilişkilere sahiptir ve özellikle deniz ticaretinde Byzantion ile rekabet etmektedir. Byzantion ve Selymbria (bugünkü Silivri) kolonilerini kuran Megara ile ticari çıkarlar için mücadele etmiştir. M.Ö. VI. Yüzyılda Pers egemenliğine giren şehir, M.Ö. 476-475 yıllarında Trakya'nın Perslerden kurtarılmasıyla yeniden bağımsızlığına kavuşur. Perinthos'un Perslere karşı Attika-Delos Deniz Birliği'ne yıllık 10 Talentlik vergi yükümlülüğü ile M.Ö. 454-411 arasında üye olduğu bilinmektedir. Daha sonra şehir M.Ö. 377-357 arasında yeniden bu kez ikinci Attika-Delos Deniz Birliği üyesi olur (Sayar 2008, 110; Pounds 1969).

M.Ö. 341'de Makedonya kralı II. Philippos Trakya'yı ele geçirir ve Perinthos'u da kuşatır. Güçlü surları ve gelen yardımlar ile Perinthos saldırıya güçlü bir şekilde karşı koysa da, Atina'nın Makedonyalılar'a yenilmesiyle Philippos'un ölümünden sonra yerine geçen oğlu Büyük İskender'in fetihlerinin dışında kalmaz (Çevik 1965, 15). Büyük İskender Perinthos'ta sikke darphanesi kurdururken, Boğazları kontrol etmek amacıyla M.Ö. 202 yılında Makedonya Kralı V. Philippos da Perinthos, Lysimacheia (Gelibolu, Eksemil), Khalkedon (Kadıköy) ve Kios'ta (Gemlik) garnizonlar oluşturur (Sayar 2008, 111). M.Ö. 189-129 yılları arasında Perinthos Bergama Krallığı'nın egemenliğine girer. Nihayet M.Ö. 129 yılında Perinthos da diğer Trakya şehirleri gibi Makedonya'daki Roma valisinin denetimine bırakılır.

Perinthos'un, başta Kyzikos (Erdek) olmak üzere, Marmara çevresindeki bütün Yunan kolonileri ile ilişkisi vardı. İlkçağ'da Anadolu-Trakya arasındaki en işlek deniz yolu Kyzikos-Perinthos üzerinden geçiyordu (Çevik 1965, 15). Perinthos, komşusu Byzantion ile rekabet halindeydi. İki şehir arasında

yer alan Selymbria (Silivri) ise, Perinthos ve Byzantion arasında el değiştirmekteydi. Akdeniz ile Karadeniz arasında ticaret yapan gemiler çokluk Perinthos'dan geçirdi ve bu Byzantion ile rekabetinin başlıca nedenlerinden biriydi.

Perinthos'un önemi sadece limanından kaynaklanmıyordu. Karayolu bağlantıları, özellikle iki önemli Roma imparatorluk yolunun varlığı da şehrin önemini arttırıyordu. Tuna Nehri'nden Perinthos'a uzanan Roma Askeri Yolu Via Militia ile Adriyatik Denizi'ni Constantinopolis'e bağlayan Via Egnatia Yolu'nun (Resim 5, 6) kesişiminde yer alması da şehrin stratejik konumunu pekiştiriyordu (Sayar 2008, 116).

Perinthos'un Roma döneminde eyalet merkezi, Marmara Filosu Classis'in üssü olması gibi öne çıkan idari ve askeri işlevleri yanısıra ticari hareketliliğinin sağladığı belirgin önemi bu yazıda atıf yapılan kaynaklarda görüldüğü gibi konuyla ilgili yazında oldukça vurgulanmıştır (Çevik 1965; Dirimtekin 1967; Pounds 1969; Tuncel 1995, 293; Ciriaco d'Ancona 2003; Sayar 2008). Bununla birlikte Perinthos Antik Yunan döneminde ne ölçüde önemli bir kentti? Perinthos'un Antik Yunan dönemindeki önemi, öneminin niteliği ve şehrin büyüklüğü oldukça tartışmalı gözükmektedir. Bu döneme ilişkin başlıca bilgi kaynakları epigrafik kayıtlar ve dönem yazınıdır.

M.Ö. 478-477 yıllarında Pers ilerleyişine karşı Atina önderliğinde Ege Denizi'nin her iki yakası ve Marmara Denizi çevresindeki Yunan şehirleri tarafından Atina Birliği kurulur. Bu birliğe üye olan şehirler nüfus büyüklüklerine göre ya da maddi imkanlarına göre² belirlenen yıllık bir aidat ödemek zorundadır. Şehirlerin yıllık ödemelerine ilişkin ayrıntılı kayıtlar olduğu bilinmekle birlikte bu kayıtların hiçbirisi günümüze eksiksiz olarak ulaşmamıştır. Eldeki eksik verilere göre aidat ya da vergilerin toplandığı süre boyunca toplam 340 "polis" tespit edilmiştir (Pounds 1969, 137). Ödeme listelerinden Perinthos'un da Birlik içinde yer aldığı ve ödeme yaptığı anlaşılmaktadır. M.Ö. 454-453 yılları ödeme listesine göre ödemede bulunan toplam 208 polis içinde sadece 5 polis 15 Talent ya

2 Üyelik ya da vergi bedelinin neye göre belirlenmiş olduğu kesin değildir ve nüfus büyüklüğünün bu konuda daha genel kabul gördüğü söylenebilir. Tahminen her 750 kişi için (erkek yurttaş) 1 Talent vergi ödeniyordu (Pounds 1969, 142). 1 Talent 6000 Drahmi; 1 Drahmi yaklaşık 0,003 Avro olup, buna göre 1 Talent günümüz parasıyla (16.5.2021) yaklaşık 184,67 TL kadar olmalıdır.

da üzerinde ödeme yapmıştır. Perinthos'un önemli rakibi Byzantion'un da en yüksek ödeme yapan şehirler arasında olduğu görülmektedir. Perinthos ne kadar ödemiştir? Verilere göre Perinthos M.Ö. 454-453 yıllarında 10 Talent ödeme yapmıştır. Belirtilen yıl için 5 ila 14,9 Talent arasında ödeme yapan 30 şehir bulunmaktadır³ (*Pounds 1969, 140-141*). Perinthos'un 10 Talent vergi ödediği bilindiğinden, buna göre 7.500 kişi civarında bir nüfusa sahip olması gerektiği anlaşılabilir. Ancak, bu nüfusun sadece yurttaş erkekler olduğu, o dönem için nüfus tanımının sadece özgür erkek nüfusu kapsadığını unutmamak gerekir. Kadın, çocuk ve kölelerle birlikte toplam nüfusunun bunun 4 ila 5 katı kadar olması gerektiği göz önüne alındığında Perinthos'un kabaca 30.000 ile 38.000 arasında bir nüfusu olacağı düşünülebilir.

Öte yandan, Antik Yunan kentinin kabaca yerleşim alanı temel alınarak da bir nüfus kestirimi yapılmıştır.⁴ Halihazırda Antik Yunan dönemine ait sur duvarı hattı bütünüyle bilinmemektedir. Ancak bu dönemde şehir sınırlarının Akropol Tepesi'ni hemen tamamen kapsadığı da bilinmektedir. Bilinen sur duvarı hattı ve Akropol Tepesi'nin topografyasından da yararlanılarak Antik Yunan kentinin en geniş sınırlarında kabaca 3.250 metre uzunluğunda bir sur duvarı ile kent sınırı içinde yaklaşık 44 ha. bir alanda yerleşik olabileceği varsayılmıştır. Antik Yunan kentleri için yerleşim alanı büyüklüğüne göre yapılan kimi nüfus kestirimlerinde yararlanılmış olan (*Pounds 1969*) 150 k/ha. nüfus yoğunluğu esas alındığında ise, 6600 rakamına ulaşılmaktadır. Bu değer toplam nüfusu kapsadığı ve sur duvarıyla çevrili alanın tümünde de yerleşme olmayabileceği düşünüldüğünde oldukça düşük bir nüfus büyüklüğüdür.

Vergi listeleri Perinthos'un M.Ö. V. Yüzyılda o dönem için oldukça kalabalık bir nüfus ve yine oldukça gelişkin maddi imkanlara sahip bir şehir olduğuna işaret etmektedir. Yıllık 10 Talent verginin yaklaşık 7500 civarında özgür bir nüfusa karşılık geldiği düşünülmektedir.⁵ Antik Yunan yazarı Xenophon, 5000 nüfuslu bir şehrin büyük bir şehir olduğunu belirtir

(*Pounds 1969, 142*). Kadın, çocuk ve köle

Resim: 5, 6

Via Egnatia güzergahı.

nüfusu da dahil edildiğinde 5000 civarında nüfuslu bir kentin gerçek toplam nüfusunun bunun dört ya da beş katı olması

akla yatkın gözükmektedir. Vergi listeleri Perinthos'un önemli bir kent olduğunu belirtmesine karşın dönem kaynakları bunun siyasi bir karşılığının olmadığına işaret etmektedir. Nitekim, Xenophon Anabasis adlı eserinde Perinthos'u siyasi olarak değil, kentsel açıdan şehir olarak nitelendirir (Nielsen 2000). M.Ö. II. Yüzyılda Antik Yunan dünyasını gezerek bir rehber hazırlayan Pausanias'a göre, bir yerleşme ancak kamusal yapılarıyla şehir niteliğini kazanabilirdi. Hatta bunun için bir ölçüt de belirlemişti. Bir yerleşme şehir olarak tanımlanabilmek için, akropolis, sur duvarları, agora, tapınak ve diğer kült alanları, tiyatro ve gymnasium'a sahip olmalıydı (Pounds 1969, 139). Bunlar asgari koşullardı. Buna göre, Perinthos nüfus büyüklüğü ve kentsel donatılar açısından bir şehir olmasına karşın siyaseten bir "polis" değildi; yani bağımlıydı. Perinthos'un ilk sikkelelerini Büyük İskender döneminde darp etmiş olması da şehrin bunun öncesinde siyasi bir güç ya da merkez olmadığına bir kanıtı olarak görülebilir.

Makedonya Krallığı'nı ortadan kaldıran Romalılar, M. Ö. 168 sonrasında Doğu Trakya bölgesinde egemenlik kurmaya başlarken, başlangıçta diğer Yunan kentlerinde uygulanan yöntem gibi Perinthos'u da önce iç işlerinde serbest bıraksalar da kent daha sonra Roma'ya bağlanır (Çevik 1965, 19). Trakya'nın M.S. 46 yılında İmparator Claudius tarafından Roma eyaletine dönüştürülmesiyle Perinthos bu yeni kurulan eyaletin merkezi ve büyük bir olasılıkla eyalet valisinin de makamının bulunduğu yer olur. Bu durum Perinthos'ta bulunmuş ve eyalet valileri onuruna diktirilmiş yazıtlardan anlaşılmaktadır. Perinthos ayrıca Propontis'in (Marmara Denizi) güvenliğinden sorumlu donanma Classis Perinthia'nın da üssü haline gelir (Sayar 2008, 112). Perinthos'un bu dönemdeki nüfusunun dönemin koşullarında oldukça yüksek sayılabilecek 40 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir (Çevik 1965, 20).

Şüphesiz, Roma egemenliği altında özellikle de 69-79 arasında İmparator Vespasianus devrinde Perinthos tarihinin en parlak dönemini yaşar (Dirimtekin 1967, 2). Perinthos

193-194 yıllarında Septimius Severus ile Pescennius Niger arasında yaşanan iktidar savaşlarına da tanıklık eder. Bu savaşta Perinthos Septimius Severus'un, Byzantion ise Pescennius Niger'in yanında yer alır. Septimius Severus'un lejyonlar tarafından imparator ilan edildiğini öğrenen Niger, Severus henüz Perinthos'a varmadan şehre saldırır ve büyük kayıplar verir. Ancak Perinthos'u ele geçiremez ve Byzantion'a geri çekilir (Sayar 2008, 112) Bu olay neticesinde Perinthos'a gelen Septimius Severus, Pescennius Niger'in yanında yer alan Byzantion'u da ağır vergiler, surlarını yıktırarak, hamamlar ve tiyatroyu kapatılarak cezalandırır ve Byzantion da Perinthos'a bağlanır. Septimius Severus Byzantion'u cezalandırırken, 196 yılında Perinthos'a ilk neokoroi yani imparator tapınağını inşa ederek Roma imparatorluk kültürü kurma ve büyük oyunlar düzenleme ayrıcalığını verir. Severus'un yapılmasına izin verdiği oyunlar Aktia Pythia Severia, ve Philadelphia'dır (Sayar 2008, 113). Böylece doğru zamanda doğru bir hamleyle Perinthos büyük bir güç ve seçkin bir statü kazanmış olur. Perinthos'a neokoroi yaptırılması bile tek başına kentin bu dönemdeki önemini ortaya koymaktadır. İmparator Septimus Severus Perinthos için başlattığı imar faaliyetinde iki tapınak ve birçok ambar yaptırır. Bir imparator heykeli dikilir ki, bu heykelin kitabesi bazı Avrupalı seyyahlar tarafından XIX. Yüzyılda kayda geçirilir. Tiyatro da Roma devri eseridir ve Roma döneminde şehre denizden giriş ve ayrılıştaki hâkim konumu nedeniyle imparator kültürüyle ilişkili bir işlevi de olmalıdır (Raycheva 2015, 24). Ancak Perinthos'taki neokoroi tapınaklarından günümüze ulaşabilmiş izler varsa bile henüz ortaya çıkarılmamıştır ve bu iki tapınağın yeri bilinmemektedir (Raycheva 2018, 325).

Tekirdağ yakınlarında bulunan Perinthos'a ait kitabeli mil taşında şu ifadeler yer alır: "İyi talih ile (Uğurlar olsun) Arabistan'da Adlabene'de, Parlia'da zaferler kazanan en büyük imparator Pertina Luçius Septimus Severus'un ve imparator Markus Orelus Antonius (Karakalla)'nın ve Caesar Publius Septimus Geta'nın şereflerine imparator mabedine malik olan Perinthos

3 M.Ö. 454-453 yılları Vergi Listesi'ne göre, ayrıca 1-4,9 Talent arası vergi ödeyen 20 polis; 0,5-0,9 Talent arası vergi ödeyen 81 polis; 0,5 Talent'den az vergi ödeyen 81 polis bulunmaktadır (Pounds 1969, 140).

4 Antik kentlerin nüfus tahmini hemen her zaman tartışmalı bir konu olmuştur. Bu konuda sur içi alan yüzölçümü, iskân alanı büyüklüğü, tiyatroların seyirci kapasitesi v.b. çeşitli kestirim yöntemleri geliştirilmiştir. Ancak şüphesiz bunların her biri kesin bilgi vermekten uzak kestirim yöntemleridir. Aşağı Mezopotamya'da Erken Hanedan Dönemi'nde (M.Ö. 2900-2350) Uruk şehrinde sur duvarları içinde kalan yaklaşık 445,15 ha. alanda 50.000 kişinin yaşamış olabileceği tahmin edilmiştir. Buna göre, nüfus yoğunluğu 112 k/ha. biraz üzerinde olmalıdır. (Adams 1960, 168).

5 M.Ö. 454-453 yıllarında 12 Talent vergi ödeyen ve sur duvarıyla çevrili 50 ha. alana sahip olan Torone şehrinin nüfusunun şehir alanı ve vergi miktarına göre tahmini 9000 civarında olduğu düşünülmektedir (Pounds 1969, 142).

şehri bu taşı diktirmiştir. Bir mil.” (Çevik 1965, 21-22). Bu kitabe Perinthos’un Romalılar devrinde büyük ve önemli bir şehir olduğunun da kesin bir kanıtıdır. Kitabe milattan sonra 193-206 arasına tarihlendirilmiştir. Roma döneminde önemli şehirler tanrılaştırılmış Roma imparatorları adına tapınaklar yaptırarak büyük şeref kazanırlar ve “Neokoros” adı ile ünlenirdi. Perinthos bu kitabeğe göre üç imparator adına yaptırılan tapınaklarla üç kere ünlenmişti. Bu tapınaklardan günümüze ulaşabilmiş herhangi bir mimari iz tanımlanmamış olmasına karşın, dönemin sikkelerinde resmedilmişlerdi (Resim 7, 8).

Perinthos’un önemi arttıkça, işlevleri de artarak, konumunun sağladığı askeri ve ekonomik güç bir bakıma şehre zarar verir hale gelir. M.S. 3. yy. boyunca artan Parth seferleri dolayısıyla doğu cephesine asker sevkiyatında kentin dışında konaklayan askeri birlikler şehrin ticari hayatına fazla katkıda bulunmasalar da şehrin alt yapısını kullanarak halk için bir yük olmaktadır. Bu nedenle imparatorlar 3. yy. da Perinthos gibi askeri birliklerin konakladığı menzil şehirlerine oyunlar ve bazı ünvanlar bahşederek buralardaki halkın yaşadığı sıkıntıları bir ölçüde azaltmaya çalışıyorlardı. Perinthos ikinci kez “neokoroı” ünvanını 218 yılında İmparator Elagabal’dan alır. Ancak bu ünvan Elagabal’ın 222 yılında lanetlenmesi nedeniyle geri alınır. İkinci neokoroı ünvanının iadesi 231 yılında Severus Alexander zamanında gerçekleşir (Sayar 2008, 113).

Perinthos için, Herakleia adı ilk olarak imparator Trayan (M.S. 98-117) zamanında kullanılmaya başlanır. M.S. 275 senesinde bir kısım Got ileri gelenleri burada iskân edilir. Şehir muhtemelen Diocletianus’un

salanat ortağı Maximianus-Heraclius’a izafeten Herakleia veya Gothas ismini almıştır (Dirimtekin 1967, 2). Perinthos’un adı 13 Kasım 286 günü Diocletianus tarafından Herakleia olarak değiştirilir. Günümüzdeki Ereğli adının kaynağını oluşturan bu ismin seçilmesi Diocletianus’un dörtlü yönetiminde kendisi gibi kıdemli imparator olarak yer alan İmparator Maximianus’un kendisini Yunan mitolojisinin ünlü kahramanı Herakles ile özdeşleştirmek istemesi ve Herakles’in de Perinthos’un mitolojik kurucusu sayılması nedeniyleydi (Sayar 2008, 113). Ancak, Herakleia adını taşıyan diğer şehirlerden ayırmak için de Herakleia Thraciae (Trakya Herakliası) denir.

Diocletianus imparatorluğun yeni para politikası ve bunun Balkan eyaletlerinde uygulamaya konulması için büyük önem taşıyan ve artık Herakleia adını taşıyan Perinthos’ta bir imparatorluk darphanesi kurar. Bu süreçte Herakleia, Eutropia adında yeni oluşturulan eyaletin de merkezi olur. Bu dönemde, Perinthos’ta darp edilen paralar geniş bir coğrafyada kullanılıyordu. M.S. 313 yılında Hristiyanlığın Roma’nın resmi dini olması sonucu Perinthos kendisine bağlı 15 piskoposlukla bölgede dini bir merkez konumuna ulaşır ve 325 yılında Eutropia eyaletini temsilen Nikaia (İznik) konsülüne katılır (Sayar 2008, 113-114). Kent, manastır, kilise ve ayazmaların Hristiyanlar tarafından ziyaret edildiği adeta bir hac merkezi olur.

Ancak, İmparator Konstantinus’un, Byzantium’u Nea Roma (Yeni Roma) adıyla 11 Mayıs 330’da Roma İmparatorluğu’nun başkenti ilan etmesiyle, Byzantium başkent olana kadar çevresinin en büyük kenti olan Perinthos, eski önemini giderek yitirmeye

Resim: 7, 8

Perinthos’da Roma İmparatoru Caracalla tarafından yaptırılmış tapınakları gösteren sikkeler.

Soldan ilk: Caracalla dönemi Perinthos sikkesi. AE 42mm. AVT K M AVP CEOVHP ANTΩNINOC AVΓ, defne yapraklarıyla süslü, yandan görünüş imparator portresi. Soldan ikinci: ΠΕΡΙΝΘΕΩΝ, altında AKTIA ΠΥΘΙΑ yazısı. Altında, karşılıklı yerleştirilmiş iki tapınak, en altta ΝΕΩΚΟΡΩΝ yazısı (Schönert, 1965, 601).

Sağdan ikinci: Caracalla dönemi Perinthos sikkesi. 30.05 g. Defne yapraklarıyla süslü, yandan görünüş imparator portresi / ΠΕΡΙΝΘΕΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ. Sağdan birinci: Işıklı Altar’ın yanında sola bakan Tyche iki eliyle iki tapınak tutuyor. (Schönert, 1965, 598). Burada Perinthos şehri, başının üzerinde bir taçla her iki elinde birer tapınak tutan ve ayaklarından alevler yükselen Altar üzerinde bir kadın biçiminde temsil edilmiş (Tonson, Dra. J.; Watts J., 1725).

başlar. Bu gerilemeyi tamamlayıcı darbe ise, kentin batı limanının alüvyonlarla dolarak, önemini yitirmesi olur. Geniş ve verimli artalanına rağmen alüvyonlarla dolan limanlarından birini yitirmesi şehrin önemini azaltırken, nüfusu da azalacaktır. Buna rağmen, Perinthos'un Bizans döneminde uzunca bir süre askeri ve siyasi önemini koruduğu söylenebilir.

Bizans devletinin zaman içinde zayıflamasıyla Perinthos Balkanlar'dan Bizans'a yönelen tehdit ve saldırılardan etkilenir. Şehir surlarının Bizans döneminde onarım gördüğü bilinmektedir. Bizanslı tarihçi Procopios şöyle anlatır: *"Burada bulunan hükümdarların sarayları da (Basilei) harap bir vaziyette idi. İmparator Justinien I. Anastasius surlarını tamir ettirdiği zaman Perinthos (Herakleia'nın) su kemerlerini ve sarayı da tamir ettirmiş, bu arada surlar da ele alınmıştır."* (Dirimtekin 1967, 3). Perinthos nihayet Dördüncü Haçlı Seferi'nde 1204'te Bizans İmparatorluğu ve Latin Krallığı arasındaki paylaşım gereğince Latinler'in egemenliği altına girer. Ardından Venedikliler kendi yönetimlerinde kenti ticaret ve ikmal limanı olarak kullanırlar. Bizans ve Venedik arasında 1264'te anlaşmanın bozulmasıyla Bizans, Venedik'in en büyük rakibi Cenevizliler'i bir süre Perinthos'a yerleştirirse de buradaki varlıkları uzun süreli olmaz.

Bizans döneminin sonlarına doğru Anconalı Ciriaco adlı bir İtalyan seyyah, 1444'te Perinthos'tan geçer ve seyahat notlarında artık parlak günleri geride kalmış olan şehrin bir tasvirini sunar. Bu muhtemelen uzun Roma ve Bizans dönemlerinin sonlarına doğru şehirle ilgili son anlatıdır:

"Buradan elverişli kuzey rüzgarlarıyla Marmara Denizi'ndeki, bir zamanlar ünlü ve kudretli eski bir Trak kenti olan Perinthos'a ulaştık. Her ne kadar (eski) savunma duvarları çokluk çöküntü halindeyse de hala birçok iyi (eski yapı) duvar mevcut. Yine göreceli olarak daha yakın zamanlara ait, şehrin adını aldığı Bizans İmparatoru Heraclius tarafından inşa ettirilmiş olan savunma duvarları ve kuleler gördüm. Yine Roma İmparatorları Vespasianus, Domitianus ve Antoninus'un asil sarayla-

rı, çok sayıda heykelin devasa kalıntıları, sütun ayakları ve Latince ve Yunanca yazılı kitabeler ve şehrin en eski yöneticilerinden (zamanından) kalma sayısız kalıntılara rast geldim... Fakat burada sadece oraya buraya dağılmış çeşitli taşlar üzerindeki en önemli bulduğumuz kitabeleri kaydetmekle yetineceğiz. Perinthos surları büyük taşlarla inşa edilmişti: "Talihi açık olsun (Bona fortuna). Parthlara karşı zafer kazanan kutsal Trajanus'un oğlu, üç kez konsül olan kutsal Nerva'nın torunu İmparator Caesar Trajanus Hadrianus Augustus". "Talihi açık olsun (Bona fortuna). Arabistan ve Adiabene'de zafer kazanan efendimiz İmparator Lucius Septimius Severus Pertinax'ın sağlıklı, muzaffer ve ebedi varlığı için ve Marcus Aurelius Antoninus Caesar ve tüm (imparatorluk) saray mensupları ve kutsal Senato ve Perinthos halkı için, tapınağın koruyucusu Horos oğlu Marcus, kendi parasıyla yaptırdığı bu heykeli (Statilus Barbaros başkan, Pomponios Ioustinianos tapınakların sorumlusu, Klaudios oğlu Maximos kabul töreni lideri ve Epiktetos oğlu Eutyches rahip iken kendisine gösterilen hürmet ve iyilik için) Asyalı Bacchus'e ibadet edenlere adadı. İyilikle kalın... Oradan, bir zamanların görkemli şehri Trakya'daki Perinthos'tan" (Ciriaco d'Ancona 2003, 61-63).

Anconalı Ciriaco'nun gözlem ve tasvirleri şehrin görkemli günlerinden çok uzak bulunduğu ve bir gerileme ve çöküş halinde olduğuna tanıklık etmektedir. Constantinopolis'in fethinin hemen öncesinde Perinthos, küçük bir taşra kenti ve önemsiz bir iskeledir artık. Yine de Trakya'da Osmanlı egemenliğine giren son yerlerden birisi, surları sayesinde Perinthos olur.

Osmanlı döneminde şehrin yaşadığı başta gelen değişim yeni adı olmalıdır. Türkiye'nin diğer Herakleia isimli kentlerinde olduğu gibi bu kentin adı da Ereğli olur. Fakat öncesinde de Ereğli adlı bir kıyı köyü olduğundan, bu köyün adı Eski Ereğli olarak değişir. Şehir Osmanlılar tarafından fethedildiğinde azalmış olan nüfusu zamanla tekrar artmaya başlar. Bu dönemde halkın çoğu Rum'dur.

Şehir XV. Yüzyılın ikinci yarısında Fâtiş Camii ve İmareti'nin vakfı arasındadır.

Vakfın 1489-1490 tarihli Muhasebe Defteri'ne göre Çorlu'ya bağlı 583 hâneli bir köydür. Nüfusu, 1529'da on dört mahallede 450 hâne ve 2500 kişi, 1540'ta ise yirmi mahallede 639 hâne ve 3500 kişiye ulaşır. Ayrıca burada bir de tuzla vardır (Gökbilgin 1952, 303, 311).

On yedinci yüzyılda Evliya Çelebi şehri şöyle anlatır: “Eskiden Kostantin Rum tarafından yaptırılmıştır. Buraya da Şam'dan Emeviler gelip, fethedip, limanına gemilerini bağlayıp, Kostantin'in kalesini kuşatıp, yarısını fethetmişlerdir... Osmanlı zamanında Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Beşe (Paşa), yetmiş nefer Kara Koca ve Kara Foça adlı bahadırlar ile bu kaleyi kuşattıklarında Eli eğri adlı bir bahadır (Allah Allah) diyerek kaleye yürür ve surların beden dışına bayrak dikerek Ezan okur. Bunu duyan İslam gazileri (Tiz, Elieğri, kaleyi fethetti) diyerek bütün hepsi kaleye hücum ederek girerler ve tamamen kaleyi fethederler. Bunun için kaleyi fetheden gazinin adını Elieğri olarak kaleye verirler. Elieğri'den değişik olarak bugün Ereğli diye söylenmektedir. Rumlar buraya (Piga Kasro) derler. Büyük bir şehir imiş. Halen kalesi deniz kenarında, alçak kayalı bir burun üzerinde, beş köşeli, taş yapı, harap bir kaledir. Ama limanı bin parça gemi alır. Dört rüzgardan da emindir. Fakat lodos, gündeğusu ve kible rüzgarlarına ağız açıktır. Tedbirli olarak yatarlar. Kasabası gelişmiştir. Evleri altlı ve üstlü olarak yapılmıştır. Halkın çoğu Rum kefereleridir. Müslümanları gayet iyidir. Camii ve mescidi bulunur. Osmanlı Ülkesinde üç aded Ergili şehri vardır, ama bazıları Ereğli derler. Biri Karaman Ereğlisidir ki cihan bağıdır. Biri Karadeniz Ereğlisidir ki Kastamonu iskelelerindedir. Üçüncüsü de bu Tekirdağ Ereğlisidir. Tekirdağ naibi yönetimindedir. Kethüda yeri ve Yeniçeri serdari hepsi Tekirdağındadır.”⁶ (Evliya Çelebi 2007, 1928-1938).

Evliya Çelebi'nin anlatısından şehrin o dönemde kalesi ve surları kullanım dışı ve bakımsız kalmış olsa da oldukça varlıklı ve iyi durumda olduğu düşünülebilir. Limanından çevredeki tarımsal ürünlerin ihracına devam edilmektedir. 1856 yılında Ereğli

tepesine, batıdaki kayalıklara ve Mola Burnu'na birer fener yapılır. Ancak buharlı gemilerin ardından İstanbul'dan Avrupa'ya uzanan demiryolunun yapılmasıyla kaza merkezi olan Ereğli, eski ticari merkez özelliğini yitirmeye başlar (Çevik 1965, 48-49; Dirimtekin 1967, 4). XIX. yüzyıl sonlarında Ereğli 130 kadar hânedan oluşan irice bir köy boyutlarına gerileyecektir. Bu gerileme Cumhuriyet'ten sonra da devam eder. Öyle ki, XVI. yüzyıl başlarındaki nüfusuna erişmesi ve aşması ancak 1980 yılında gerçekleşir.

Antik Yunan ve Roma Kentlerinin Günümüz Kentleri Yerleşme Düzenindeki İzleri

Antik Yunan ve Roma kentleri ve şehir planlaması genel olarak ızgara planlar ve ızgara biçimli şehir planlarıyla bütünleşmiş bir algıya sahiptir. Bu oldukça yanlış bir algıdır. Özellikle Antik Yunan şehirleri için. Her ne kadar Antik Yunan uygarlığı bu dönemin ünlü şehir plancısı Hippodamus'u ızgara planlamanın mucidi olarak kabul etmiş olsa da, ızgara biçimli, birbirini dik açılarla kesen sokaklar ve dikdörtgen ya da kare biçimli yapı adalarının oluşturduğu yerleşme düzeninin Antik Yunan uygarlığının çok öncesinden beri bulunduğu ve değişik coğrafyalarda farklı kültürler tarafından uygulanmış olduğu bilinen bir gerçektir. Öte yandan ızgara planların Antik Yunan dünyasında ne sıklık ve yaygınlıkla uygulanmış olduğu da bir başka sorudur. Dönemin tanıklıkları ve bazı arkeolojik kazılar Antik Yunan kentlerinin her zaman ızgara planlı bir yerleşme biçimine sahip olmadığını göstermektedir. Antik Yunan şehirlerinin bir kısmı başta Atina bir kent planına sahip değildi ve planlı olarak yapılaşmamıştı. M.Ö. II. Yüzyılda Antik Yunan yazarı Pausanias Atina sokaklarının karanlık ve çamurlu olduğundan söz eder (Pounds 1969, 139). Başta Atina olmak üzere birçok Antik Yuna kentinin düzgün ve planlı bir yapılaşmaya sahip olmadığı ve kentlerin mekânsal niteliklerinin kötülüğü çeşitli kaynaklarda da belirtilmiştir (Pounds 1969; Mumford 2007; Tomlinson 2003).

Roma şehirciliğinde şehrin genel biçimi ve fiziksel görünümü bir takım standartlaşmış

6 Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği Süleyman Paşa tarafından fethedilen Ereğli daha batıda, Tekirdağ'ın Şarköy ve Mürefte ilçeleri arasında yer alan günümüzdeki Eriklice adlı kıyı köyüdür. Bizans kaynaklarında Herakleia, daha sonraları kayıtlarda Herakhitza olarak geçen bu hisar, Osmanlı döneminde Ereğlice adını alır.

ölçüler ve yönelimler yoluyla belirleniyordu. Bununla birlikte, Roma şehirciliğinde ana cadde, yol veya güzergahlar üzerinde yer alan ve görsel açıdan etkileyici büyük yapıların bir kentin görsel kimlik ve karakterinde daha belirleyici olduğunu unutmamak gerekir. Yine de topografya bir diğer önemli belirleyiciydi ve topografyaya bağlı olarak, Roma şehirlerinde şehircilik ilkelerinden taviz verilebiliyordu. Her halükârda, görsel açıdan görkemli, devasa boyutlu yapıların her zaman kentsel kimlik ve karakteri belirleyen unsurlar olması Roma şehirlerinin değişmez özelliklerindendi (Karakulak 2016, 126).

Izgara plan veya dik açılı cadde ve sokakların oluşturduğu yerleşme biçimi şüphesiz tarih boyunca şehir tasarımında oldukça yaygın uygulamalardan biri olmuştur. Izgara planla ilgili şu ifadede de belirtildiği gibi: “*Daha iyi hiçbir kentsel çözüm birbirinden farklı yerlerde arazinin eşitlikçi dağıtımı veya taşınmazların hızlıca parçellenmesi ve satışı için kendisini standart şema olarak ortaya koymamıştır. Birbirini dik kesen doğrusal yolların savunma için sağladığı üstünlük daha Aristoteles’ten beri kabul edilmiş ve dik açılı cadde/sokak düzenine huzursuz bir topluluğun gözetim altında tutulması amacıyla da başvurulmuştu*” (Kostof 1991, 95). Paralel hatlar ve dik açılı cadde/sokak düzeni Roma şehirlerinin başlıca özelliklerinden biri olduğu gibi Roma şehir tasarımının da alametifarikalarındandı. Mamafih, bu durum tüm Roma şehirleri için ortak ve standart bir uygulama değildi ve dik açılı sokak düzeni belirli bir statüye sahip şehirler için bir tür ayrıcalıktı: “Geç Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk döneminde ızgara düzeni Romalılar için Yeni Düzen’i temsil ediyordu. Izgara plan, ‘Organik’ dokulu kalmalarında bir mahsur olmayan taşradaki küçük şehirlerde ziyan edilmiyor, koloni şehirleri ya da taşradaki idari merkezlerde (*municipia*) uygulanıyordu...” (Kostof 1991, 108). Dik açılı cadde/sokak dokusunun Roma şehir planlaması ve şehir inşasındaki özel kullanımı ve anlamı ilgili yazında şöyle de vurgulanmıştır: “*Dik açılı, ızgara biçimli sokak düzeni Romalılar’ın bir yerleşmenin doğasını kent olarak kabul etmelerinin*

bir diğer belirleyicisiydi. Izgara yerleşme düzeni sadece belirli bir boyuttaki Roma yerleşmelerinde görülmüyordu; dik açılı yerleşme düzeni küçük yerleşmelerin faydalanamadığı bir kentsel yaşam donanımdı... Bu yerleşmeler Latin ve Roma kent kültürünün egemen olduğu Akdeniz’in batı yarısında idi. Doğudaki şehirlerin yapısı bir dizi kent kültüründen etkilenmiş olduğundan, sokakların oluşturduğu ağda ve mekan kullanımında diğer kültürlerden farklı olarak eğer varsa bir Roma düzenlemesinin belirlenmesini zorlaştırıyordu” (Kaiser 2011, 13).

Günümüzde arkeolojik kazıların ortaya çıkardığı dik açılı sokak dokusu ve düzgün geometriyi yapı adalarıyla Roma şehir planlaması bir etkilenme ve takdir nedenidir. Yeni koloniler ve mevcut kentlerin yanında yeni yerleşmeler için ızgara biçimli sokaklar düzenleyen Romalı arazi ölçümcüleri sonraki kuşaklar için de kentsel mekanın kullanımını biçimlendirmişlerdi. Genellikle “*arazi ölçümcüleri forum ve şehir kapılarının konumlarının belirlenmesinden sorumluydular fakat bunun ötesinde arazi ölçümcülerinin oluşturdukları çerçevede içinde mekanların nasıl kullanılacağına şehir sakinleri karar veriyorlardı*” (Kaiser 2011, 2). Birbirlerini dik açılı cadde ve sokaklar ile aralarında yer alan dikdörtgen ya da kare biçimli yapı adalarının oluşturduğu ızgara plan çeşitli olumlu özelliklere sahipti. Konut bölgelerinde tekdüze bir yerleşme düzeni ortaya çıkarsa da dikkate değer üstün özellikleri arasında araziye uygulanabilme hızı belki de en başta geleniydi. Izgara plan gerek antik Yunanlar ya da Romalılar tarafından koloni veya askeri garnizon şehirleri (*castrum*) gibi kırsal alanda yeni bir şehir kurmanın söz konusu olduğu durumlarda tercih edilen bir yöntem olarak şehir inşasına önemli bir hız kazandırabiliyordu. Şehrin inşasına katılan ve görev alan herkes öncelikle şehrin genel biçimi ve yerleşme düzeni hakkında en başından bir bilgi ve fikre sahip oldukları gibi, inşaat faaliyetleri şehrin değişik yerlerinde karışıklığa yol açmadan eş zamanlı olarak başlayabiliyor ve sürdürülebiliyordu (Thorpe 2002, 23).

Roma şehir planlaması her şeyden önce geniş idari politikalarının bir parçası olarak devletin görev ve sorumluluğuydu (Kostof 1991, 108). Mamafih, Romalılar, dik açılı sokakların oluşturduğu şehir planlarının değişmez, sabit ve katı uygulayıcıları olmaktan çok, hükmettikleri halkların farklı sosyo-politik geçmişlerinden dolayı mevcut yerleşimleri Roma ızgara planıyla birleştirmekte oldukça pragmatik davranıyorlardı. Bu durum, Romalılar gelmeden çok önce oldukça gelişkin bir kentler ağı ve kentsel yaşamın var olduğu Akdeniz'in doğusu bağlamında özellikle geçerliydi. Şam'da, Roma lejyonunun (*centuriae*) yerleştiği şehir surlarının dışındaki ilave kısım surların içindeki Helenistik dönem ızgara planlı yerleşme düzenine eklenmişti. Benzer bir uygulama daha eski Yunan yerleşmesini Roma ızgara planıyla bütünleştirmek için Sicilya'da Syracuse şehrinde de yapılmıştı (Petruccioli 2008, 160). Şüphesiz bu uygulamalar birkaç örnekle de sınırlı kalmamıştı.

Sokak düzeni veya dokusu her zaman geçmişin muhtemel izlerini bulmak ve ortaya çıkarmak için bir kentsel dokunun ilk bakılacak ve incelenecek anahtar özelliklerinden birisidir. Antik dönemin fiziksel izleri ve özellikle Roma sokak düzeni eski Roma coğrafyası bağlamında Akdeniz'in birçok şehrinde günümüzde hala görülebilir ve algılanabilir durumdadır. Dolayısıyla, bu durum Perinthos'a özgü değildir. Eski Roma coğrafyası veya Akdeniz havzasında Roma kökenli ızgara plan ya da dik açılı cadde/sokak düzeninin oldukça yaygın rastlanılan bir kentsel özellik olduğu söylenebilir (Petruccioli, 2009). Unutulmamalıdır ki, Roma kent planlama düzeninin gerçek anlamda hakim olduğu yerler küçük taşra ve koloni kentleriydi. Bu şehirlerde yayalar için geniş kaldırımlar bulunurdu... Roma şehirlerinde yolların genişliği dört metreyle büyük anayollarda sekiz metre arasında değişiyordu, fakat standart genişlik beş metreydi (Mumford 2007, 277).

Birçok örnekte ızgara biçimli sokak düzeni ardında oldukça tanımlanabilir izler bırakmış olsa da dikkate değer oranda değişmiş veya bütünüyle silinmiştir. Ancak

Roma dönemi ve Antik Çağ'dan bu yana bu şehirleri ve sokak düzenini ayakta tutan ve sürekliliğini sağlayan kurumsal, idari ve ekonomik yapı ve sistemler çöktüğünde ve halkın ihtiyaçları değiştiğinde bu olağan karşılanması gereken bir durumdur. Izgara biçimli sokak düzenini ayakta tutan merkezi güç ortadan kalktığında, bu yerleşme düzeni de sıkça terk edilecektir. Diğer bir ifadeyle, Roma kentlerinin ızgara planlı yerleşme dokuları Ortaçağ'da büyük ölçüde kaybolacak ya da değişime uğrayacaktır: "Izgara plan insan davranışları anlamında esnek değildir. Nitekim, "İnsan bir yerden diğerine giderken özellikle bunu yapmaya zorlanmadığı sürece dik açılar yaparak ilerlemez. Roma sonrası kentinde yerel imar denetimlerinin bozulması ile yayaların doğal davranışları ızgara planın katı geometriyi büyük yapı adalarında kestirmeler yaratacaktır" (Kostof 1991, 48).

Buradaki kritik soru, Antik Yunan ve Roma dönemi ızgara biçimli veya organik sokak düzenleri ya da kent planlarının günümüze ne ölçüde ulaşabildiği ve mekandaki olası fiziksel izlerinin niteliğinin ne olduğudur. Terk edilen ya da küçülen kentler olgusu tüm Roma coğrafyasındaki şehirler için genelleştirilebilir. Roma ızgara planları da zaman içinde bozulacak ve giderek organik bir yerleşme dokusuna dönüşecektir. Ancak, bu değişim şüphesiz yavaş olacak, Bizans şehirlerinin planları ve yerleşme düzenindeki değişim çoğunlukla dördüncü ve altıncı yüzyıllar arasında gerçekleşecektir (Valeva ve Vionis 2014, 328). Nekropol'ün yeri, şehre su getiren su yolları ve su kemerlerinin güzergâhı gibi şehrin kimi fiziksel öğeleri de bir süre daha fazla değişmeksizin yerlerini koruyacaktır. Ancak idari yapının değişmesiyle forum ve agora giderek önemlerini yitireceklerdir (Valeva ve Vionis 2014, 328). Aynı şekilde Roma kentinin hamam yapıları varlıklarını sürdürürken, gymnasium, bouleuterium, tiyatro, tapınak gibi yapı ve donatıları da zamanla önemlerini yitirerek ya yerlerini pazar meydanı, kilise veya bazilika gibi yeni yapı ve kullanımlara bırakacak ya da tamamen yok olacaklardır. Bu çerçevede, Bizans kentini öncülü Roma kentinden fiziksel olarak farklılaştıran en önemli değişimlerden başlıcası denilebilir

ki, Hristiyanlıkla ilgili yapı ve donatılardır. Kiliseler ve çevresinde manastırlar, misafirhane ve şifahaneler gibi bununla ilişkili yapılar Bizans döneminde kentin karakteristik unsurları olarak ortaya çıkacaktır (Valeva ve Vionis 2014).

Yine de birçok örnekte Antik Çağ'ın dik açılı sokak düzeni az ya da çok ama her halükarda mutlaka değişerek yaşamaya devam eder. Bu durum, mevcut sokak düzeninin Roma sokak düzeninin yerini aldığı birçok örnekte oldukça evrensel bir süreç olarak yaşanmıştır ve hala eski izler kimi örneklerde fark edilebilmektedir. Izgara planının Roma kentlerindeki Cardus Maximus ve Decumanus Maximus aksları hariç, örneğin şehrin ana pazaryeri meydanına doğrudan erişim sağlamaktaki zayıflığı kısmen yapı adalarında köşeden köşeye çapraz yaya geçişleriyle giderilir. Büyük yapı adaları bölünür, dik açılı köşeler yumuşatılır ve birçok sokak Roma ölçülerine göre daraltılır. Bu değişim Akdeniz coğrafyasında ve Türkiye'de benzer birçok örnek için genelleştirilebilir (Resim 9, 10).

Örneğin, İznik kenti Cardo Maximus ve Decumanus Maximus aksları yanısıra Roma izgara kent planını da günümüzde hala dikkate değer ölçüde korumaktadır. Benzer şekilde Roma İmparatoru Hadrianus tarafından kendi adıyla M.Ö. II. Yüzyılda kurulan Hadrianapolis şehrinin Roma izgara planı bugün Edirne şehrinin Kaleiçi

Mahallesi'nde önemli ölçüde varlığını sürdürmektedir. Bu kentler Roma dönemi kent planlarının büyük bir değişime uğramadan günümüze ulaşabildiği örneklerdir. Bunların yanısıra, Roma dönemi kent planı ve yerleşme düzeninin büyük ölçüde değişmiş olduğu ve söz konusu dönemden günümüze ancak ayrıntılı ve dikkatli bir inceleme ile anlaşılacak pek az kentsel izin ulaşabildiği örnekler de vardır. Söke, Lapseki, Lüleburgaz ve Trabzon şehir merkezleri ancak tarihsel veriler, topoğrafya, yerel tarih çalışmaları, çeşitli harita ve uydu görüntüleri ile gerçekleştirilen morfolojik analizler yardımıyla Antik Yunan ve Roma dönemine tarihlenebilecek bazı olası kentsel izlerin tespit edildiği örneklerdendir (Yıldırım ve Akbulut 2020; Akbulut vd. 2021).

Marmara Ereğlisi Günümüz Kent Dokusunda Geçmişin Fiziksel İzleri

Perinthos Antik Çağ'da önemli bir kentsel merkez olmasına karşın, konumunun cazibesinin de etkisiyle geçmişte istila ve saldırılara maruz kaldığından ve çeşitli kereler yıkılıp yeniden inşa edildiğinden ve en önemlisi hala iskan devam ettiğinden, bugün Pergamon, Ephesus, Priene, Miletos v.b. Türkiye'deki kimi diğer tanınmış antik şehirlere nazaran göreceli olarak günümüze daha az mimari yapı izi ve eser ulaşabilmiştir.

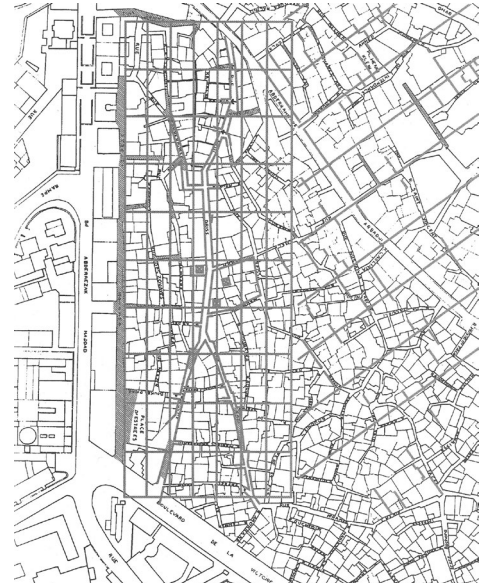
Marmara Ereğlisi ve yakın çevresinde ger-

Resim: 9

Söke, Aydın: Antik dönem sonrası küçülen kentin elips şeklinde bozulmuş muhtemel sur hattı ve sokak dokusunda izgara planından kalan izler (Akbulut).

Resim: 10

Kasaba, Cezayir şehri, Cezayir: 45 derece açılı iki Roma izgara planı ve bu sokak dokusundan değişerek türemiş mevcut sokak dokusu (Petruccioli, 2009, 183).

çekleştirilen arkeolojik kazı ve araştırmaların yanı sıra inşaat hafriyatlarında ortaya çıkarılan arkeolojik eser ve kanıtlar bugün mevcut kentin altında kalmış olan antik Perinthos'a ilişkin güçlü kanıtlar sunmaktadır. 1980 yılındaki ilk bilimsel kazılardan bu yana antik kente ait birçok arkeolojik eser ve kimi yapı izleri ortaya çıkarılmıştır. 1980 yılındaki kazılarda 33 adedi taşınmaz nitelikli toplam 149 arkeolojik eser bulunmuştur (Asgari 1981, 115). Bu buluntular şehirde açık havada sergilenmektedir. 1981 yılında tamamlanan ilk dönem kazıları sayesinde antik kentin Mola Burnu üzerindeki Akropolisi ile sur duvarlarının biçim ve mevcut izleriyle ilgili yeni bilgiler elde edilmiştir. Su altındaki arkeolojik kalıntılar da bu ilk kazılarda araştırılmıştır. Mevcut kent çevresinde sekiz tümülüs ile Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait kalıntı ve yazıtlar ortaya çıkarılmış ve tespit edilmiştir. Bizans dönemine ilişkin önemli buluntulardan biri Perinthos'ta seçkin bir Bizans kilisesinin varlığı ve dolayısıyla şehrin de önemine işaret eden bir mezar kitabesi olmuştur (Asgari 1982, 340).

İkinci dönem kazıları 1986 yılında başlamış, özellikle aşağı kuzey surları, Akropol Tepesi batı surlarının önündeki eğimler ve şehrin kuzeydoğusundaki Nekropol alanı olmak üzere sur duvarları dışındaki şehre yoğunlaşmıştır (Asgari 1987, 135). 1992-1994 arasındaki kazılar bugün temelleri şehrin merkezi bir noktasında yer alan anıtsal bir Bizans bazilikası için yapıdır (Işın 1995, 27). 1997 kazıları ise, antik şehrin Nekropolü kuzeyindeki kaya mezarlarında gerçekleştirilir (Öztürk 1999, 240).

Günümüzde yer yer kentin uzun geçmişinin ürünü öğelerin biçimlendirdiği kent dokusunu görmek ve algılamak mümkündür. Antik Perinthos kenti başlangıçta yarımadanın üzerindeydi ve özellikle konutlar kuzeye bakan yamaçların üzerine inşa edilmişlerdi. Antik dönemin tarihçisi Diodoros Siculus da Perinthos'un M.Ö. 340'da II. Philippos tarafından kuşatılmasında Akropol Tepesi'nin eteklerindeki evleri "uzaktan bakıldığında bir amfityatronun sıralarında oturanlara benzediği" şeklinde tasvir eder (Sayar 2008, 114). Diodorus

Siculus, II. Philippos'un Perinthos kuşatmasını anlatırken, aynı zamanda şehrin de özellikle o dönemdeki görünümüne ilişkin oldukça canlı bir betimlemesini sunar ve şehri şöyle tasvir eder: "(Perinthos) deniz kıyısında, bir milin sekizde biri kadar uzunlukta (bugünün ölçüleriyle 200 m. kadar) bir yarımada'nın karaya bağlandığı yüksekçe bir boyunun üzerinde yer alır: Evler birbirlerine yakındır ve tepenin eğimine göre biri diğerinin üzerinde olacak şekilde çok yüksektir, ve şehrin biçimi tiyatroyu andırır. Nitekim, surlarda oldukça geniş bir gedik açılmış olmasına ve gedikten içeri girilmiş olmasına rağmen, dar geçiti yüksek, evler adeta sur duvarlarına benzer bir barikat gibi kapatmışlardı. Bundan dolayı Philippos surları ele geçirmiş olmasına rağmen birçok zahmet ve tehlikenin ardından evlerin konumlarından kaynaklanan daha kötüsüyle karşılaşmıştı." (Diodorus Siculus; Booth 1814, 142-143).

Antik Perinthos şehrinin başlıca fiziksel öğelerinden Akropol, Marmara Denizi'ne uzanan ve doğu-batı doğrultusunda bir yarımada üzerinde yer almaktadır. Yarımada'nın güney sahilinde yüksek yarımlar olduğundan burada ayrıca bir koruma duvarına ihtiyaç duyulmamış, şehir batı ve kuzey yönlerindeki surlarla ve kuzeyde liman surlarıyla korunmuştu (Resim 11, 12). Antik dönem yapılarından bazı izler, Mola Burnu'nun güney tarafında tuğladan tonozlu bir geçit, bugün sadece topografyadaki izlerinden oturma sıralarının yer aldığı geniş kaveası anlaşılabilen büyük bir amfityatro, batı yönünde bir Bizans kilisesinin kalıntıları, güneybatı yönünde kalın duvarlı bir diğer Bizans yapısı ile Akropol'ün batı surlarının hemen yanındaki Stadion şehirde halen görülebilen başlıca antik dönem yapı izleridir. Ayrıca Akropol'ün güneybatı tarafında toplam 14 kaya mezarı açığa çıkarılmıştır (Asgari 1987). Akropol tepesinin güneyindeki denize bakan dik yamaçta çift tonozlu bir yapı izi de görülebilmektedir.

Şehir Surları, Antik Yunan ve Roma uygarlıklarında şehirlerin en karakteristik özellikleri arasındaydı. Şehir surları bu dönemde öylesine önemliydi ki, uygun bir yerin seçimi ardından surlar bir şehrin

Resim: 11
Antik Perinthos-Herakleia şehrinde
Akropol'ün konumu (A. Şengüllü, 2017).

Resim: 12
Akropol Tepesi'nin güney sahili (A. Şengüllü,
2017).

kuruluşunda ikinci öncelik sırasındaydı. Bu görüş Antik Çağ'ın ünlü mimarı Romalı Vitruvius tarafından da şöyle ifade edilmişti: “Geleceğin kentinin sağlık ve esenliğini bu ilkeler temelinde güvenceye aldıktan ve yerleşme için kolay ulaşım bağlantıları sunan iyi yollar veya ulaşım uygun akarsular ya da limanlarla topluluğun sürdürülebilirliğini temin edecek bolca yiyecek sağlayan uygun bir yer seçiminin ardından halledilmesi gereken bir sonraki iş sur duvarları ve kulelerinin temellerinin atılmasıdır.” (Vitruvius 1914, 21; 2016, 41). Yine de her şehrin taştan surları yoktu. Surlar şüphesiz, bir yeri en az statüsü kadar farklılaştıran araçlardan biriydi (Laurence vd, 2011, 141).

Şehir surlarının kalıntıları günümüzde antik Perinthos şehrinden arta kalanlar arasında en belirgin öğelerden biridir (Resim 13, 14). Antik Perinthos iki sur hattına

sahipti. İç sur hattı Akropol Tepesi'nin kuzeyden çevrelerken, dış sur hattı aşağı şehri kuzeyden ve batıdan kuşatıyordu. Bugün, şehir surlarından geriye kalan ve 6-7 m. kadar yüksekliğe erişen bazı kalıntılar özellikle Akropol Tepesi'nin kuzeybatısında görülebilmektedir (Sayar 2008, 114). Günümüzde ne yazık ki, şehir surlarının büyük kısmı kentsel gelişme ve inşaatlar sonucu tahrip edilmiş ve yok olmuştur. Akropol Tepesi'nin kuzeydoğusunda, limanın güney sahilinde şehir surlarının izleri yaklaşık 400 m. boyunca görülebilmektedir. Şehir surlarının sekiz kulesinin izleri de hala görünürdür. Şehir surlarının batı kanadında, 13 m. kadar yükseklikte bir sur kulesi de bugün ayaktadır (Asgari 1982, 4). Perinthos'un bugün görülen sur duvarları Anastasius (491-515) tarafından yaptırılmış ve Iustinianus (527-565) tarafından antik liman büyütülerek onartılmış olan Bizans

Resim: 13
Perinthos-Herakleia şehir surları hattı (A. Şengüllü, 2017).

Resim: 14
Stadion'un doğu cephesinde, şehir surlarının batı kanadından günümüze ulaşabilmiş bir burç kalıntısı (A. Şengüllü, 2017).

dönemi surlarıdır (Asgari 1982, 4).

Liman ve rıhtım, antik dönemden günümüze kalabilmiş az sayıdaki kentsel öge arasındadır (Resim. 15, 16, 17). Şehir Antik dönemde biri yarımadanın batısında diğeri doğusunda iki limana sahipti. Bu durum şehre farklı yöndeki rüzgarlardan korunmuş limanlara sahip olma üstünlüğü kazandırdıyordu. Çekiç biçimli yarımada, güney, kuzey ve batı rüzgarlarına karşı iki doğal limanıyla iyi bir koruma sunuyordu.

Bugün, antik doğu limanına ait bazı rıhtım ve mendirek kalıntısı izleri Mola Burnu'nun kuzey kıyısı boyunca ve deniz içinde görülebilmektedir. Antik limanın mendirek feneri Mola Burnu'nun açığında Kılıkaya üzerindedir. Bugün aynı yerde yine bir fener bulunmaktadır. Mendirek, Mola Burnu'nun doğu ucunda, sahille fener arasında 160 m. kadar yer yer suyun altında gözle görülebilir şekilde uzanmaktadır. Dönem sikkeleri üzerinde betim-

Resim: 15

Akropol Tepesi'nin batı tarafında şehir surlarının kalıntıları (A. Şengüllü, 2017).

Resim: 16

Akropol Tepesi'nden Doğu Limanı'nın görünümü (A. Şengüllü, 2017).

Resim: 17

Doğu Limanı girişinde antik mendirek izleri (A. Şengüllü, 2017).

lenmiş limana gelen ya da ayrılan savaş gemilerindeki imparator figürleri Perinthos limanının özellikle Roma Asyası ve ötesine doğru seyahatlerdeki öneminin tanıklarındır

(Sayar, 2008).

Antik tiyatro'nun bugün sadece kaveasının biçimi görülebilir durumdadır (Resim 18, 19). Ne yazık ki bu tiyatrodan topografik

biçimi dışında fiziksel hiçbir unsur günümüze ulaşamamıştır. Tiyatronun kaveası 140 m. çapında ve yarım daire biçimlidir. Tiyatronun Antik Yunan tarzı yarım daire biçimli kaveası, Mola Burnu'nun güney kıyısına hakim bir yamaçta, denize nazır bir konumdadır. Bu konuda kesin kanıtlar bulunmamakla birlikte tiyatro yapısı Roma döneminde olasılıkla bazı eklemeler ve yenilemeler görmüş olmalıdır (Asgari 1982, 6). Tiyatronun oturma sıraları ve taşlarının bir kısmı daha sonraları 1890'larda İstan-

bul'da ritim inşaatlarında ve bazı kaynaklara göre 1932'de yakınlardaki Çorlu Devlet Hastanesi inşaatında kullanılmıştır (Asgari 1982, 5). Bununla birlikte, 1444'te şehri ziyaret eden İtalyan seyyah Anconalı Ciriaco'nun tanıklığına göre, daha o zaman bile tiyatronun oturma sıralarının taşları sökülüştü ve bu durumu şöyle anlatır: "Şaşırtıcı biçimde bu büyük ve tanınmış amfityatrodan, şehrin eski sakinlerinin aynı yapıya ait olduklarını teyit ettikleri büyükçe bir duvar uzantısı ve çok sayıda

Resim: 18

Günümüzde hemen tüm oturma sıra taşları sökülüş olan antik tiyatronun bugün sadece cavea kısmı özgün biçimini korumaktadır (A. Şengüllü, 2017).

Resim: 19

Antik tiyatronun konumu (A. Şengüllü, 2017).

eski tonoz ve kemerler dışında neredeyse hiçbir iz kalmamıştır.” (Ciriaco d’Ancona 2003, 61). Yapının bugünkü durumu Anconalı Ciriaco’nun bir duvar parçası ve birkaç kemer ve tonoz dışında hiçbir iz görmediğini belirttiği tasvirlerle oldukça yakındır. Bu tanıklık, beş yüz elli yıldan uzun bir süre önce de antik tiyatrunun oturma sıraları ve sahne yapısı taşları sökülmiş boş bir alan olduğuna işaret etmektedir.

Stadion, antik Yunan ve Roma kentlerinde sık rastlanan bir yapı türü ve donatı değildi ve şehrin refahını gösteren unsurlardan birisiydi (Resim. 20, 21). Perinthos’ta Stadion aynı zamanda batı limanının yanında ya da yakınındaydı. Bulunan sikkelere göre, Stadion, Roma tahtı için rakibi Pescennius

Niger ile mücadelesinde kendi yanında yer aldığı için İmparator Septimius Severus’un şehre bir armağanı olabilir (Sayar 2008, 115). Nitekim Stadion’un imparator kültü ile ilişkili şenlik, kutlama ve oyunların da mekanı olması yanı sıra liman ve Akropol arasındaki bağlayıcı konumuna da bağlı olarak tören alaylarının güzergahı üzerinde olduğu varsayılabilir (Raycheva 2015, 25). Yapıya ait iki yüz metreden fazla uzunlukta bir kryptoportikus batı surları boyunca her biri 4 m. genişlikteki tonozların önünde uzanmaktadır.

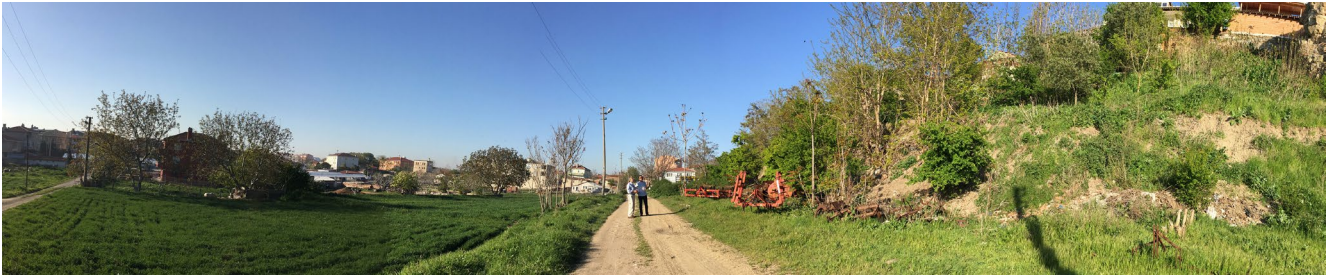
Bazilika kentin antik dönemden günümüze ulaşabilen en önemli mimari yapılarından biridir. 51.4 m uzunluğa ve 23.80 m genişliğe sahip olan yapı 1300 m² yüzölçümüyle

Resim: 20

Antik dönemde Stadion’un olduğu yerin günümüzdeki görünümü (A. Şengüllü, 2017).

Resim: 21

Stadion’un konumu (A. Şengüllü, 2017).

Kalekapı girişinde yer alır (Öztürk 2009, 30). Yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları sonucu Bazilika'nın büyük bir bölümü açığa çıkartılmıştır ve kazılar devam etmektedir.

Bazilika, Erken Bizans Dönemine tarihlendirilmiştir ve doğu-batı ekseninde aşağı şehir surlarının güneyinde surlara paralel bir konumdadır. Yapı üç neflidir ve iç ve dış narteks ile atriuma sahiptir. Yapıda bulunan Anastasius sikkeleri (491-518) yapının zemin mozaiklerinin V. Yüzyıl sonu VI. Yüzyıl başında yapılmış olduğunu göstermektedir. Yapının 450-480 arasında inşa edilmiş olması muhtemeldir (Ousterhout 2017, 398).

Yapı VI. Yüzyıl sonlarına doğru, muhtemelen 591'deki Avar kuşatması nedeniyle tahrip olduktan sonra uzun süre mezar şapel olarak kullanılmıştır (Westphalen 2012, 8-10; Şehrigül Yeşil-Erdek 2014, 62; Ousterhout 2017, 397).

Nekropol Antik dönemde, aşağı şehri çevreleyen surların dışında yarım ay şeklinde uzanmakta ve şehrin surlarını çevrelemekteydi. Nekropol'de Arkaik dönemden Bizans çağına kadar çeşitli tipte mezar stelleri, lahitler, mezar sunakları ve mezar anıtlar bulunmuştur (Asgari 1987, 10). Perinthos'ta lahit, mezar ya da tümülüslerin yanı sıra, kaya mezarlarına da rastlanmıştır. Ancak bunlar Nekropol'de değil, Akropol eteklerindedir. Akropol'ün dik güney yamacında on dört Bizans kaya mezarı sıralanır. Toprak ve deniz erozyonu sonucu bu mezarlar sadece bir tanesi hariç, tahrip olmuşlar ve özgün durumlarını kaybetmişlerdir (Asgari 1987, 11).

Sonuç: Marmara Ereğlisi'nde Antik Kentin Yol ve Yerleşme Dokusu İzleri

Antik Perinthos kenti sadece önemli bir liman değil aynı zamanda güçlü karayolu bağlantılarıyla değerli bir menzil ve kavşak noktasıydı. Şehir, sahip olduğu coğrafi konum ve doğal limanlarının sağladığı avantajların yanı sıra, önemini pekiştiren iki yolun da kavşağında yer alıyordu.

Tuna'dan Perinthos limanına uzanan Via Militia (Ordu Yolu) ile Adriyatik kıyısında Dyrrachium'da (günümüzde Arnavutluk'ta liman kenti Durrës) başlayıp, Perinthos'tan geçerek İstanbul'a kadar uzanan Via Egnatia yolları Perinthos'un stratejik önemini tescilliyorlardı. Akropolün doğu ve kuzey yamacına sıralanmış sokaklar, günümüzdeki dokusu

ile antik dönemden günümüze kalan yolları olarak düşünülmektedir.

Trakya eyaletinin merkezi olarak Perinthos da dik açılı sokak düzenine sahip olma ayrıcalığından faydalanmış olmalıydı.

Perinthos, Romalılar'ın kurduğu bir kent değildi ve kentin sonraki Roma dönemi genişlemesi önceki kentin bütüncül bir ikamesi değil mevcut kente eklentiydi. Bu iki ayrı yerleşme dokusu yan yana var olmuş olmalıydı. Mevcut kentsel izlere göre Roma kenti batı ve doğu limanları arasındaki düz arazide inşa edilmişken, Akropol tepesinin kuzey yamacındaki yerleşme, tepenin eğimlerine paralel özgün, organik sokak dokusunu Roma ve Bizans dönemlerinde de korunmuş olmalıydı.

Günümüzde, Marmara Ereğlisi'nde Roma dönemi ve büyük olasılıkla daha eski sokak düzeninin yansımaları özellikle şehrin iki ayrı yerinde görülebilmektedir. Bugün, Akropol Tepesi'nin kuzey ve doğusundaki yamaçlarda yer alan sokakların büyük olasılıkla Roma dönemi öncesi antik Perinthos kentinin organik sokak dokusunu koruduğu ya da buna benzer bir sokak düzenine sahip olduğu söylenebilir. Bu varsayımın nedeni bu kesimdeki sokak ve yerleşme dokusunun biçimlenişidir. Akropol Tepesi'nin yamaçlarında yer alan yerleşme dokusu temelde arazinin eğimlerini izleyen sokaklar tarafından biçimlendirilmiştir. Buradaki yapılar ve yapı adaları yamaçtaki neredeyse her eve, kuzeydeki düzlük yönünde bir manzara sunacak şekilde yerleşmiştir. Tarihçi Diodorus Siculus'un iki bin yıldan uzun süre önce tasvir ettiği şekilde, evler tıpkı bir tiyatro sıralarında oturan izleyiciler gibi hala tepenin aşağı yönüne doğru birbirinin üzerinden bakmaktadır. Şehrin bu kısmındaki yerleşme ve yapılaşma düzeninin genel olarak hala iki bin üç yüz yıl önceki yerleşme biçimini koruduğu söylenebilir.

Öte yandan, Akropol Tepesi'nin kuzeyindeki düz arazide yer alan Roma ızgara planının fark edilmesi ve algılanabilmesi daha çok dikkat gerektirmektedir. Günümüz Marmara Ereğlisi'nde Roma dönemi ızgara planı ile Hellenistik ve Klasik Dönem Yunan kenti olası yerleşme düzeni izleriyle ilgili olarak arkeolojik buluntu ve kanıtlar-

la ilişkili iki varsayım geliştirilmiştir.

İlk varsayıma göre, halihazırda büyük ihtimalle Roma dönemi şehrinin kimi fiziksel izlerini koruyan başlıca ve en belirgin kentsel öğelerden birisi, ana güzergah olarak şehri doğu ve batıda oldukça eşit iki parçaya ayıran ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan Rahmi Özcan Bulvarı'dır. Fakat muhtemelen bu caddenin doğrultusu Roma ve sonraki dönemde Bazilika'nın batı duvarına paralel olacak şekilde bugünkü doğrultusuna göre 50-55 derece kadar daha dik olmalıydı. Kuzey yönünde şehrin başlıca kapılarından birine ulaşan bu güzergah büyük olasılıkla Roma şehrinin "Cardus Maximus" aksı olarak görülebilir. Roma şehrinde günümüze ulaşabilmiş bir diğer olası güzergah ise, bu hattın iki yapı adası doğusunda yer alan ve bugünkü Enis Sülün Caddesi'ne oldukça yakın bir doğrultuda uzanan aks olmalıdır. Fakat bu güzergahın gözle görünür biçimde herhangi bir şehir kapısına ulaşmıyor olması bu varsayımı oldukça şüpheli hale getirmektedir. Diğer yandan mevcut yerleşme dokusunda Roma kentinin Decumanus Maximus aksına tekabül edebilecek belirgin bir güzergah da görülmemektedir.

Burada, Bazilika'nın boyut, konum ve yönelimi Roma ızgara planında sokakların yönelimini, yapı adası boyutlarını ve ızgara planının genel yerleşme düzenini kestirebilmek için başlıca kentsel öğelerden birisi olarak durmaktadır. Bazilika, konum, yönelim ve boyutu ile muhtemelen bir Roma dik açılı ızgara planlı yerleşme düzenini yeniden oluşturabilmek için güvenilir bir mihenk noktası gibi durmaktadır. Bazilika, günümüzdeki izlerinden görüldüğü kadarıyla bugünkü Marmara Ereğlisi'nde olduğu gibi, antik Perinthos kenti yerleşiminde de oldukça merkezi bir konuma sahipti. Bazilika gibi dini işlevli yapıların aynı yerde muhtemelen önceki bir pagan tapınağının devamı olabileceği göz önüne alındığında, burada öncesinde bir Roma tapınağının olması oldukça akla yakın bir ihtimaldir. Bu nedenden dolayı Bazilika Roma dönemi kenti yerleşme düzenini yeniden oluşturabilmek için önemli bir başvuru noktası olarak değerlendirilebilir.

Bu temelde, Bazilika'nın batı ve güney duvarları Roma dönemi ızgara planının sokak ve yapı adalarının yönelimini kestirebilmek için güçlü bir dayanak oluşturmaktadır. Bazilika'nın güney duvarına paralel konumda uzanan Selektör Sokak, dik açılı bir ızgara plan kurgulamak için doğrusal bir hat sunmaktadır. Nitekim, arkeolojik kanıtlar Bazilika'nın kuzey ve güney cephelerinde şehir surlarına ve güneyde bu surlara paralel bir caddeye bakan revaklı cephelerinden söz etmektedir (*Ousterhout, 2017*). Dolayısıyla Bazilika'nın güney cephesinde hem bu cepheye hem de sur duvarlarına paralel bir caddenin varlığı teyit edilmiş olmaktadır.

Bu caddeye paralel olarak, buradan yaklaşık 130 m. güneyde yer alan Cami Sokak da bu plan kurgusunu geliştirmek için dayanak sunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve adı geçen iki sokağı birbirine bağlayan Enis Sülün Caddesi de dik açılı ızgara plan şemasını tamamlayan bir diğer muhtemel dayanağı oluşturmaktadır. Böylece kabaca 65x65 m. boyutlarında bir yapı adası elde edilmektedir. Bugün Bazilikanın güney-doğu köşesi Enis Sülün Caddesi altında kalmıştır.

Bu yapı adasının boyutlarının kendi çağdaşlarıyla karşılaştırılması, yeniden oluşturulmaya çalışılan Roma ızgara plan şemasıyla ilgili önerilen varsayımı teyit edebilmek için bir sınama sunabilir. Tümü de M.Ö. IV. yüzyılda kurulmuş olan üç Selevkos kenti Seleucia Pieria, Apameia/Myrleia (*Mudanya*) and Laodicea (*Denizli*) şehirlerinin hepsinde yapı adası boyutları 112x58 m. olmak üzere aynıdır (*Kostof 1991, 105*). Ancak, Romalılar'ın ızgara biçimli şehir planlamasında pragmatik bir yaklaşımla birkaç standart ölçü ile kendilerini sınırlamadıkları, farklı uzunluklarda yapı adası boyutlarını kullandıkları görülmektedir.⁷ Anadolu'daki ızgara planlı antik Yunan ya da Roma kentlerindeki yapı adası boyutlarının da oldukça çeşitlilik gösterdiği görülür. Örneğin, Hieropolis'de yapı adalarının boyutu 70x25m. (*d'Andria 2005, 235*); Afrodisias, 40x40 ve 40x80m. (*Smith 2011, 49*); Priene, 48x32m. (*Raeck vd. 2014, 200*); Miletos, 100x33m. ve 50x33m.

(Bumke, Tanrıöver, 2017); Notion, 53x40 ve 53x26m. (Univ. of Michigan) boyutlarına sahipti. Kırım Yarımadası'nda bir Antik Yunan koloni şehri olarak kurulan Hersonisos (Tauric Chersonesos) ızgara biçimli bir plana sahipti ve dikdörtgen şeklindeki yapı adalarının boyutları 50x65 ya da 25x65m. boyutlarındaydı. Tam bir kare formu ve birbirinin aynı boyutlarda yapı adalarıyla Roma garnizon tipi şehir planlamasının en iyi örneklerinden biri olarak kabul edilen, Kuzey Afrika'da başlıca Roma kentlerinden biri ve 15.000 kişi için planlanmış bir bölgesel merkez olan Timgad'da ise, yapı adası boyutları 21x21m. iken, bir başka ızgara planlı Roma kenti olan Corinth'de, yapı adası boyutları 32,25x64,5m. idi. Halep'te ise, yapı adaları, Batı Akdeniz ve Avru-pa'daki çeşitli Roma kentlerinde görüldüğü üzere kare yerine dikdörtgen oluşturacak şekilde 49x128 m. boyutlarındadır. Bu ölçüler arasında Perinthos'taki olası yapı adası boyutları olarak önerilen 65x65m. ve buna yakın ölçülerin görece daha sık kullanılmış olduğu görülmektedir. Halep'te ise, yapı adaları, Batı Akdeniz ve Avrupa'daki çeşitli Roma kentlerinde görüldüğü üzere kare yerine dikdörtgen oluşturacak şekilde 49x128 m. boyutlarındadır.

İkinci varsayım günümüz Cumhuriyet Meydanı'nı esas alan bir kurguya göre geliştirilmiştir. Cumhuriyet Meydanı bugün şehrin görece eski ve yeni kesimlerini buluşturan bir tür mafsalsı gibidir. Meydanın kenarında yer alan ve 1979 yılında yıktırılan bir Roma dönemi anıt çeşmesi "Nympheum" olduğu tahmin edilen yapıya ait kalıntılar (Asgari 1987, 136). Cumhuriyet Meydanı'nın konum olarak Roma döneminde de şehirde ana yolların başlıca kesişme noktalarından biri olduğuna işaret etmektedir. Buna göre, Cumhuriyet Meydanı'ndan kuzeye doğru, Roma surlarının batı duvarına paralel bir doğrultuda uzanan Rahmi Özcan Bulvarı güzergahının Roma döneminde de şehrin başlıca caddelerinden biri ve muhtemelen Cardus Maximus aksı olma ihtimali oldukça akla yatkındır. Cumhuriyet Meydanı ve Rahmi Özcan Bulvarı'nın Roma döneminde şehrin önemli bir aksı ve meydan olması durumu aynı zamanda günümüz

kimi kentsel mekanlarının kullanım ve anlam açısından tarihsel sürekliliğe sahip olduklarını ve mekânsal bir kullanım geleneğinin varlığını göstermesi açısından da ilginç ve önemlidir. Öte yandan Akropol Tepesi'nin kuzey batı yamacı ve buradaki sur duvarlarına paralel uzanan Stadion aksı ile Rahmi Özcan Bulvarı güzergahı belirgin bir dik açı oluşturmaktadır. Bu iki doğrultu arasındaki ilişki de ilkinden farklı bir ızgara plan düzenini destekleyen dayanaklarıdır. Rahmi Özcan Bulvarı'nı dik kesen Kale Sokak ve Sel 2. Ara Sokak muhtemel ızgara planın günümüze ulaşmış izleri olabilir. Rahmi Özcan Bulvarı'nın Cardus Maximus olma ihtimaline göre oluşturulmuş ızgara plan Resim 24 ve 25'de gösterilmiştir.

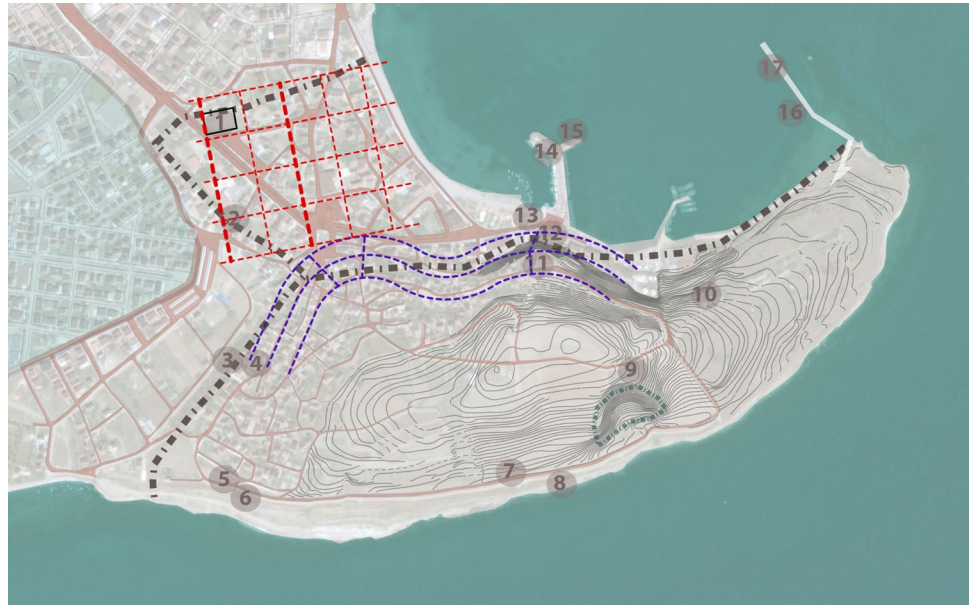
Ancak Bazilika yapısının konum ve yönelimi ikinci varsayımına göre oluşturulmuş ızgara plan şeması ile belirgin bir uyumsuzluk göstermektedir. Bu yapının mevcut izlerinin inşa edildiği dönemde Roma ızgara plan şemasının bozulmaya başladığı, en azından başlıca güzergahların doğrultularının değiştiği düşünülebilir. Bizans döneminde Roma ızgara planlarının zaman içinde önemli değişimler geçirmelerinin ve düzgün geometriğini yitirerek bozulmalarının bütün Roma coğrafyasında istisnasız gerçekleşen bir olgu olduğundan daha önce de söz edilmişti. Dolayısıyla, Roma düzeninden Bizans'a geçişte bu olağan bir değişim olarak görülmelidir.

Öte yandan, Roma ve Bizans dönemlerinde de Akropol Tepesi'nin kuzey yamacındaki sokakların genel yerleşme düzeni, bugün olduğu gibi, sokakların topografyaya mükemmelen uyum sağladığı organik biçimli bir yerleşme oluşturacak şekilde topografyanın eğimlerini izliyor olmalıydı. Şehrin bu kısmında Roma döneminde sokakların olası yaklaşık genel yönelim ve düzenini temsil eden topografyanın eşyükselti eğrilerine uyumlu üç varsayımsal paralel hat önerilmiştir (Resim 22, 23). Bu varsayımsal hatlar ilgili haritada görüldüğü gibi, bu bölgedeki topografyanın eşyükselti eğrilerini izleyen mevcut sokaklarla önemli ölçüde örtüşmektedir. Bu bölgedeki topografya ile uyumlu mevcut organik sokak düzeninin Diodorus Siculus'un tasvir ettiği yerleşme biçimine

7 İtalya'daki bazı Roma kentlerinde yapı adası boyutları şöyledir: Verona, 77x77m.; Aosta, 75x57,5m.; Comum, 75x75m.; Ticinum, 80x80m.; Mutina, 100x75m.; Ariminum, 120x85m.; Cosa, 83x36m.; Pompeii, 70x24m. (Kron, 2017).

Resim: 22, 23

Perinthos şehrinin Akropol Tepesi eteklerinde muhtemel Hellenistik dönem organik ve iki antik dönem limanı arasındaki düzlükteki ilk varsayıma göre Roma ızgara planlı sokak düzeni (Şengüllü, Akbulut, 2017).

uygun olarak Antik Çağ'lardan günümüze kadar küçük değişikliklerle varlığını sürdürmüş olması akla yatkın bir varsayımdır.

Özellikle kentsel nitelik kazanmış yerleşmelerde sokak dokusu ve yapı adalarının biçimlerinin genel olarak büyük değişiklikler göstermediği ve fiziksel biçimlerini çoğu kez afet ya da imar uygulamaları gibi sık gerçekleşmeyen bir müdahale olmadıği sürece yüzyıllar boyu korumaya devam edebildikleri düşünüldüğünde, günümüzdeki kimi sokak izleri ve yapı adalarının biçimlerinde kentin geçmiş dönemlerdeki yerleşme yapısının izlerinin varolmaya

devam edebileceğini ve ettiğini düşünmek mantıklı bir varsayımdır.

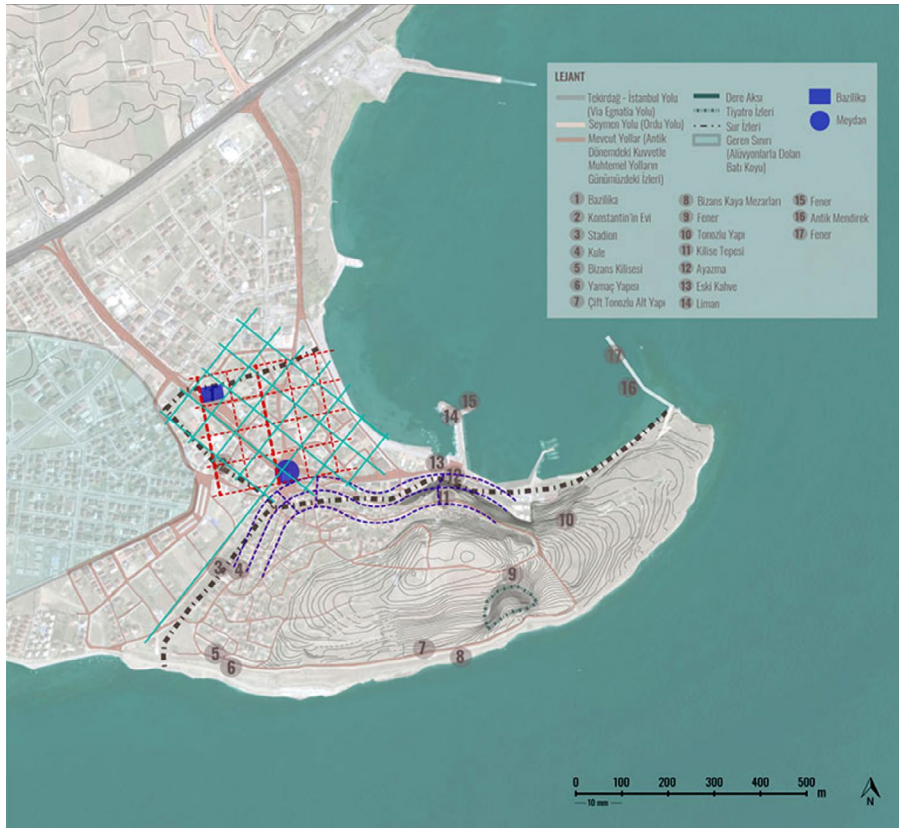
Nihayet, Antik Yunan, Roma ve Bizans dönemlerinden günümüze ulaşabilmiş somut arkeolojik fiziksel izlerine ek olarak bugün Marmara Ereğlisi kentinin mevcut sokak dokusunun değişik kısımlarında Roma ızgara planı ve Hellenistik dönem organik sokak dokusunun izlerinin kısmen korunmuş olduğu söylenebilir. Mamafih bu, Antik Roma coğrafyasında gözlenmiş ve ortaya çıkarılmış benzer örneklere dayanan bir varsayımdır ve daha fazla arkeolojik kanıtla teyit edilmeye ihtiyacı vardır. Bu

Resim: 24

Perinthos şehrinin iki antik dönem limanı arasındaki düzlükteki ikinci varsayıma göre Roma dönemi ızgara planlı sokak düzeni (Şengüllü, Akbulut, 2021).

Resim: 25

Perinthos şehrinin iki antik dönem limanı arasındaki düzlükteki ilk ve ikinci varsayıma göre Roma ızgara planlı sokak düzeninin karşılaştırılması (Şengüllü, Akbulut, 2021).

çerçevede Bazilika yapısı dışında 1987'den beri ara verilmiş olan antik Perinthos kenti kazılarının yeniden başlayacak olmasının da burada ifade edilen varsayımların yeni kanıtlarla test edilmesi yönünde önemli bir fırsat sunacağı açıktır●

Kaynakça

- Adams, R. M. (1960). The Origin of Cities. *Scientific American*. Vol. 203. 153-168.
- Akbulut, M. R.; Özgen, H. M.; Karakoç, E. (2021). Kent ve Taşınmaz Kültür Varlıkları. *Lüleburgaz Kültür Envanteri*. (Yayınlanmamış Araştırma Raporu) MSGSÜ-Lüleburgaz Belediyesi.
- Asgari, N. (1981). Marmara Ereğlisi (Tekirdağ) 1980 Çalışmaları. *III. Kazı Sonuçları Toplantısı*. s. 115-116. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Asgari, N. (1982). Perinthos (Marmara Ereğlisi) Çalışması 1981. *IV. Kazı Sonuçları Toplantısı*. s. 337-344. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Asgari, N. (1987). Perinthos 1986 Çalışmaları. *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı I*. s. 135-146. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Bumke, H., Tanrıöver, A. (2017). Der Hafén am Humeitepe in Milet. *Ergebnisse der Ausgrabungen 2011*. *Archäologischer Anzeiger*, 123-177.
- Ciriaco d'Ancona (2003). *Cyriac of Ancona Later Travels*. Ed. and Translated by E. W. Bodnar, C. Foss. Cambridge, Massachusetts; Londra: Harvard University Press.
- Çevik, H. (1965). *Marmara Ereğlisi. Dünü ve Bugünü*. İstanbul: Olcay Matbaası.
- D'Andria, F. (2005). Hierapolis 2004 Yılı Kazı ve Araştırma Çalışmaları. *27. Kazı Sonuçları Toplantısı II*. s. 229-240. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Diodorus, Siculus; Booth, George (1814). *The Historical Library of Diodorus The Sicilian in Fifteen Books*. New York.
- Dirimtekin, F. (1967). Ereğli - Perinthos - Herakleia - Mygdonia ve Batısındaki Liman Kalıntısı. İstanbul: *Ayasofya Müzesi Yıllıkları 7*.
- Erel, T. L., Zabcı, C., Akyüz, H. S., & Çağatay, N. (2008). Antik Perinthos (Marmara Ereğlisi) Kentinin 15.Yüzyıla Kadar Gerçekleşen Tarihsel Depremleri/Historical Earthquakes of Ancient Perinthos (Marmara Ereğlisi) until the 15th Century. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, Cilt 51, Sayı 2, Ağustos 2008, 77-89.
- Evliya Çelebi (2007). *Seyahatname, Cilt VIII*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökbilgin, M. Tayyib (1952). *XV-XVI Asırlarda Edirne ve Paşa Livasi: Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Işın, M. A. (1997). 1995 Yılı Marmara Ereğlisi (Perinthos) Sualtı Araştırmaları. *VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*. s. 99-104. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Işın, M. A. (1995). Marmara Ereğlisi Perinthos Bazilikası Kazısı 1993. *V. Müze Kurtarma Kazılar Semineri*. s. 27-38. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Kaiser, A. (2011). *Roman Urban Street Networks*. Londra, New York: Routledge.
- Karakulak, S. Y. (2016). *Antik Kentlerin Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Yerleşim İlkelerinin Araştırılması: Pergamum ve Ephesus*. Yayınlanmamış Y. Lisans tezi. İstanbul: Fen Bilimleri Enstitüsü. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Kostof, S. (1991). *The City Shaped: Urban Patterns and Meaning Throughout History*. Londra: Thames and Hudson.
- Kron, G. (2017). The Population of Northern Italy and the debate over the Augustan Census figures: weighing the documentary, literary and archaeological

- evidence. s. 49-98. E. Lo Cascio, M. P. Balbo (ed.) *Popolazione e risorse nell'Italia del nord dalla romanizzazione ai Longobardi*. Bari: Edipuglia,
- Laurence, R.; Clearly, S. E.; Sears, G. (2011). *The City in the Roman West c.250 BC-c.AD 250*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. Türkçesi: G. Koca ve T. Tosun. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nielsen, T. H. (2000). Xenophon's Use of the Word Polis in the Anabasis. Ed.: Pernille Flensted-Jensen: *Further Studies in the Ancient Greek Polis*. 133-141. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Ousterhout, R. (2017). The Basilica at Herakleia Perinthos and connections with the Byzantine capital-Stephan Westphalen, in Zusammenarbeit mit Nuşin Asgari, Akif Işın und Önder Öztürk, mit Beiträgen von Beate Böhlendorf-Arslan, F. Arzu Demirel und Jürgen J. Rasch, Die Basilika Am Kalekapı In Herakleia Perinthos. Bericht Über Die Ausgrabungen von 1992-2010 In Marmara Ereğlisi (Deutsches Archäologisches Institut, Istanbul Forschungen Bd. 55; Ernst Wasmuth Verlag, Tübingen 2016).s.vii+247, Abb.335. *Journal of Roman Archaeology*, 30, 937-938
- Öztürk, N. Ö. (2009). Perinthos Bazilikası 2007 Yılı Kazısı. *17. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*. s. 29-40. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Öztürk, N. Ö. (1999). M. Ereğlisi Kaya Mezarları Kurtarma Kazısı. *IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*. s. 239-246. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Petruccioli, A. (2009). *Bellek Yitiminin Ardından. Akdeniz İslam Kent Dokusunun Öğrettikleri*. İstanbul: YEM Yayın
- Pounds, N. J. C. (1969). The Urbanization of the Classical World. *Annals of the Association of American Geographers*. Vol.59. No.1. March 1969. 135-157.
- Wulf R. W.; Mert, H. I.; Filges, A. (2014) Die Arbeiten in Priene im Jahre 2013. 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı III*. s. 185-205. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Raycheva, M. (2018). Neocorate Temples and Ceremonial Routes of Perinthos in the 3rd Century AD. *Uluslararası Propontis ve Çevre Kültürleri Sempozyumu -Tarih Öncesi Çağlardan Antik Dönem Sonuna Kadar. Bildiri Özetleri Kitabı*. Editörler: V. Keleş, C. Başaran, H. Kasapoğlu, H. Kaba, E. Çelikbaş, K. Oyarçın, A. Yılmaz, B. E. Kasapoğlu Michael, D. Yılmaz. İ. Akkaş, S. Özmen. s. 325-326. Çanakkale: İÇDAŞ A.Ş.
- Raycheva, M. (2015). The Imperial Cult in Perinthos. *Archaeologia Bulgarica*. XIX, 2: 23-34.
- Sayar, M. H. (2008). Perinthos-Herakleia-Marmara Ereğlisi. Roma İmparatorluk Devrinde Thrakia Eyaletinin ve Geç Antik Devirde Europa Eyaletinin Başkenti. *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*. s. 109-120. İstanbul: Dünya.
- Schönert, E. (1965). *Griechisches Münzwerk. Die Münzprägung von Perinthos*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Smith, R. R. R. (2011). Aphrodisias 2010. 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı IV*. s. 25-58. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Thorpe, M. (2002). *Roma Mimarlığı*. Çev.: Rifat Akbulut. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Tomlinson, R. A. (2003). *Yunan Mimarlığı*. Çev.: Rifat Akbulut. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Tonson, Dra. J.; Watts J. (MDCCXXV. 1725). *The Supplement to antiquity explained and Represented in Sculptures by the Learned Father Montfaucon*. İngilizcesi: David Humpreys. Londra.
- Tuncel, M. (1995). Marmara Ereğlisi. *TDV İslâm Ansiklopedisi. Cilt II*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. s. 292-293.
- University of Michigan, College of Literature, Science, and the Arts, (2022). *Notion Arkeolojik Yüzeysel Araştırması*. <https://sites.lsa.umich.edu/notionsurvey-turkish/> (14.01.2022)
- Valeva, J.; Vionis, A. K. (2014) *The Balkan Peninsula. Early Christianity in Contexts: an exploration across cultures and continents*. Ed.: William Tabbernee. 315-327. Baker Academic.
- Vitruvius (1914). *The Ten Books on Architecture*. İngilizcesi: M. H. Morgan. Cambridge. Massachusetts: Harvard. University Press.
- Vitruvius (2016). *Mimarlık Üzerine*. Türkçesi: Ç. Dürüşken. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yeşil-Erdek Ş. (2014). Perinthos-Herakleia Bazilikası Taban Döşemelerinin Konservasyonu. *Journal of Mosaic Research*, 7: 61-75.
- Yıldırım, B.; Akbulut, M. R. (2020) Bir Kentin Geçmişten Gelen İzleri: Trabzon Örneği. *Kent ve Planlama. Hüseyin Kaptan'a Armağan*. (Ed.: İ. Dinçer, Z. Enlil). İstanbul: YEM Yayınevi. s. 225-264.